

Unga med risk för marginalisering

– en studie om ungas subjektiva upplevelse av marginalisering under covid-19-
pandemin

Emilia Knuts

Pro gradu-avhandling i socialpolitik

Handledare: Marja Lindberg och Mikael Nygård

Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier

Åbo Akademi

2023

Abstrakt

Emilia Knuts	2023
Unga med risk för marginalisering – en studie om ungas subjektiva upplevelse av marginalisering under covid-19-pandemin	
Avhandling för magisterexamen i socialpolitik Vasa: Åbo Akademi. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier.	74 sidor
<p>Marginalisering är ett utbrett, dyrt samhällsproblem som årligen omfattar tiotusentals personer i Finland och ofta får sin början redan i barn- och ungdomen. I takt med att unga mår allt sämre blir också den självupplevda marginaliseringen mer aktuell att undersöka och uppmärksamma.</p> <p>Syftet med magisteravhandlingen har varit att undersöka vilka faktorer som inverkar på ungas subjektiva upplevelse av utanförskap och marginalisering, hur coronapandemin påverkat känslan av marginalisering samt huruvida upplevelsen av marginalisering har ett samband med den sociala service och de tjänster som familjen fått genom social- och hälsovården och det sociala arbetet. Hypoteserna utgår från ett antagande om att det finns ett samband mellan ungas subjektiva upplevelser av marginalisering och familjens ekonomiska situation, hushållssammansättning, användning av social- och hälsovårdstjänster samt covid-19-pandemin. Avhandlingens teoretiska referensram bygger på tidigare forskning samt intersektionalitetsteori, kapabilitetsteori och stämplingsteori.</p> <p>I avhandlingen görs kvantitativa analyser baserade på den finländska avdelningen av Rädda Barnens färdiginsamlade datamaterial från enkäten Barnets Röst 2021. Avhandlingens resultat visar att en sämre ekonomisk situation leder till mer känslor av marginalisering hos unga 15–17-åringar. Hushållets sammansättning har däremot inget signifikant samband med upplevelsen av marginalisering. De unga som själva har, eller vars familjer har ett större behov av social- och hälsovårdstjänster upplever marginalisering i högre grad än sina jämnåriga som inte behövt använda dessa tjänster i samma utsträckning. Resultaten visar att covid-19-pandemin har lett till en ökad upplevelse av marginalisering bland unga.</p>	
Indexord: marginalisering, utanförskap, social exkludering, NEET, unga.	

Innehåll

Abstrakt	
1. Inledning	1
1.1. Bakgrund	1
1.2. Syfte.....	4
1.3. Disposition.....	5
2. Marginalisering, utslagning, social exkludering och NEET	6
3. Marginalisering sett ur olika teoretiska perspektiv	10
3.1. Intersektionalitetsteorin	10
3.2. Kapabilitetsteorin.....	14
3.3. Stämplingsteorin och begreppet stigma.....	18
4. Förekomsten av och riskerna för marginalisering.....	22
4.1. Marginaliseringens förekomst	22
4.2. Riskfaktorer	24
5. Förebyggande arbete	29
5.1. Politiska åtgärder	30
5.2. Ungdomsgarantin.....	34
5.3. Socialt arbete bland unga.....	38
6. Den subjektiva upplevelsen av marginalisering.....	41
7. Metod och data.....	44
7.1. Material.....	44
7.2. Variabler och databearbetning.....	45
7.3. Analysmetod.....	48
7.4. Studiens tillförlitlighet, trovärdighet och etiska aspekter	48
8. Resultat	51
9. Avslutande diskussion	59
9.1. Resultatdiskussion	59
9.2. Metoddiskussion.....	62
9.3. Konklusion och förslag till fortsatt forskning.....	63
10. Källförteckning.....	67

1. Inledning

Finland är känt för sitt generösa sociala trygghetssystem, levnadsstandarden i landet är hög och landet är världens lyckligaste för femte året i rad enligt jämförelsen i World Happiness Report (2022). Ändå finns det utsatta människor och människor som marginaliseras, även i en nordisk välfärdsstat såsom Finland. Vauhkonen och Hoikkala (2020) beskriver marginalisering som en anhopning av olika sociala problem och kombinationer av olika riskfaktorer. Följderna kan bli långtgående om marginaliseringen inte förebyggs i tid och konsekvenserna drabbar såväl individen som samhället. Marginalisering bland unga lyfts också tydligt fram i regeringsprogrammet för Sanna Marins regering (2019), vilket visar att marginaliseringsproblematiken utgör ett samhällsproblem, som bör uppmärksammas och förebyggas genom politiska åtgärder och statliga medel.

Statsrådet (2020) har konstaterat att ungas välmående påverkats negativt av coronapandemin. Pandemin samt de restriktioner som vidtogs för att minska samhällsspridningen av covid-19 gav upphov till fysiskt, psykiskt, socialt och emotionellt negativa följder för unga. När undantagsförhållanden råder kan barns och ungas rättigheter lätt åsidosättas. Rättigheterna till utbildning, tillräckliga social- och hälsovårdstjänster, socialt skydd, hobbyverksamhet samt jämlika möjligheter för alla unga kan äventyras. De som drabbas hårdast är de unga som redan innan pandemin varit utsatta. Marginaliseringsrisken för dessa unga höjs nämligen ytterligare i undantagsförhållanden. De allra flesta unga har dock drabbats av någon typ av negativa konsekvenser, vilket innebär att även unga som inte befunnit sig i riskzonen för marginalisering innan pandemin kan ha råkat ut för förhöjd risk att marginaliseras.

I detta inledande kapitel presenteras avhandlingens tematik och bakgrunden till ämnet. Här motiveras också varför marginalisering är socialpolitiskt relevant och varför det utgör ett samhällsligt problem. Efter att temat aktualiserats presenteras i detta kapitel även avhandlingens syfte och uppbyggnad.

1.1. Bakgrund

En marginaliserad person är enligt Harkko et al. (2016) en person som på många sätt kan anses utsatt och sårbar. Enligt Social- och hälsovårdsministeriet (u.å.) kan marginalisering

uppstå som en följd av arbetslöshet, fattigdom, psykisk ohälsa, missbruk eller att fråntas möjligheten att påverka i samhället. Marginaliseringen förhindrar människor från att delta fullvärdigt i samhället. Människor är extra känsliga för riskfaktorer vid livets vändpunkter såsom när en utbildning, ett arbetsförhållande eller en parrelation avslutas. Paananen et al. (2019) konstaterar att marginalisering inte uppstår genom att endast en riskfaktor förekommer i en persons liv, utan ofta som en kombination av flera olika riskfaktorer. Hilli et al. (2017) betonar att alla personer inte marginaliseras av samma riskfaktorer och att de som marginaliseras sällan förblir marginaliserade hela livet. Känslan av att vara marginaliserad följer inte nödvändigtvis definitionerna av marginalisering, utan kan vara subjektiv. Marginaliseringen är dynamisk, inte statisk, men ger det oaktat negativa konsekvenser för såväl individen som för samhället. En marginaliserad person kostar samhället ca en miljon euro enligt den vanligaste uppskattningen.

Nussbaum (2011) påpekar att det krävs ett omfattande och aktivt engagemang samt klokt politiskt beslutsfattande för att åstadkomma en förbättring i människors livskvalitet. I det finländska regeringsprogrammet (2019) aktualiseras marginaliseringsproblematiken, eftersom regeringen tydligt vill arbeta för minskad marginalisering i samhället. I regeringsprogrammet betonas de sociala problem som strukturella problem i samhället kan leda till, speciellt för personer i ett utsatt läge. Många av målsättningarna i regeringsprogrammet handlar om att förbättra de utsattas ställning och förebygga generationsöverskridande utsatthet, fattigdom, utmanande levnadsförhållanden, låg utbildningsnivå och arbetslöshet. Detta förverkligas genom exempelvis utveckling av arbetsmarknaden och arbetskraftsbyråernas verksamhet, för att inkludera fler personer som annars utestängs från arbetsmarknaden. Även utvidgning av olika utbildningsmöjligheter, förlängd läroplikt och ökad möjlighet till läroavtal är tänkta att stödja de personer som riskerar att marginaliseras.

I regeringsprogrammet (2019) framhävs även förebyggande åtgärder framför allt gällande marginalisering bland unga, och unga lyfts fram som en intressant och viktig grupp att beakta gällande marginaliseringsproblematik. Bland annat därför väljer jag att fokusera på unga i avhandlingen. Tidigare forskning (se t.ex. Notkola et al., 2013; Paananen et al., 2019) har också konstaterat att det är viktigt att undersöka marginalisering bland unga och att förebygga marginaliseringsrisker så tidigt som möjligt för att undvika att marginaliseringen får fäste eller ärvs över generationsgränserna. Ilmakunnas (2019) konstaterar att särskilt de ekonomiska riskerna att marginaliseras som förekommer i ungdomen och i övergången till livet som ung vuxen kan få långtgående konsekvenser för vuxenlivet ifall de blir långvariga

och inte elimineras i tid. Det är därför viktigt att rikta förebyggande och främjande arbete till ungdomar och unga vuxna, för att minska risken för dem att marginaliseras och förbli marginaliserade som vuxna. För de flesta är marginaliseringsriskerna tillfälliga, men ifall de inte är övergående kan de vara stämplande och ha negativa följder för individerna.

Definitionen av vem som är en ung person varierar beroende på många faktorer, bl.a. vem som står för definitionen och var i världen begreppet definieras. Begreppet ung är delvis något subjektivt som individerna själva definierar. Samtidigt finns också olika officiella definitioner inom olika länder och organisationer. Enligt den finländska ungdomslagens (1285/2016) tredje paragraf är alla under 29 år unga. Enligt barnskyddslagens (417/2007) sjätte paragraf är alla under 18 år barn, medan unga är de som är 18–24 år. Förenta nationerna (FN, u.å.) definierar unga som 15–24-åringar. Forskare bör i studier vara tydliga med att definiera unga, eftersom innebörden av begreppet är så varierande. I denna avhandlings teoretiska del syftar unga på personer i åldern 15–24 år, medan unga i den empiriska analysen avgränsats till 15–17-åringar.

Finlands officiella statistik (FOS, 2020) visar att knappa 50 000 unga var marginaliserade år 2019, detta utgjorde 8 % av åldersgruppen 15–24-åringar. Till dessa räknades de som var utanför arbetskraften, inte studerade och inte fullgjorde sin värnplikt vid tidpunkten för datainsamlingen. Myrskylä (2012) menar att antalet marginaliserade unga kan variera med tiotusentals personer beroende på definitionen av marginalisering.

Marginalisering och dess uppkomst kan ses utgående från olika teoretiska utgångspunkter. Marginaliseringen kan betraktas på både makro- och mikronivå, beroende på om man utgår från ett samhällsligt perspektiv eller ett mer individcentrerat perspektiv. På ett samhällsligt plan kan exempelvis intersektionalitetsteori tillämpas. Intersektionalitetsteorin (se t.ex. Hill Collins & Bilge, 2016) kan förklara hur olika maktförhållanden uppstår i samhället och varför en del personer genom intersektioner kan bli underprivilegierade medan andra får en överordnad ställning, samt vilka följder det kan få för samhället i form av bl.a. ojämlikhet. Kapabilitetsteorin (se t.ex. Nussbaum, 2011) används för att förstå marginalisering utgående från ett mer individuellt perspektiv, genom att se på individernas möjligheter och friheter att själva påverka sina liv och hur de vill leva. Stämplingsteorin och begreppet stigma (se t.ex. Goffman, 1963) inkluderas för att bättre förstå varför marginalisering är svår att bryta och varför en svag samhällslig ställning och andra riskfaktorer kan bli bestående och gå i arv. I den empiriska analysen undersöks risken att känna sig marginaliserad utgående från socioekonomiska aspekter och subjektivt upplevt utanförskap samt ensamhet.

Kestilä et al. (2019) konstaterar att ungas välbefinnande påverkas av materiell levnadsstandard, sociala relationer, självförverkligande och meningsfulla aktiviteter. Till riskfaktorerna för marginalisering hör enligt Paananen et al. (2019) ekonomiska svårigheter, familjebakgrund, utbildning, kön, ensamhet, missbruk och mental ohälsa. Hela familjens situation påverkar den unga och hans upplevelse av marginalisering. Nurmi (2011) förklarar att risken för marginalisering höjs bl.a. av att bo med en ensamförsörjande förälder. Exempelvis Harkko et al. (2016) har även visat att unga som varit barnskyddsklienter och placerats i vård utom hemmet ofta befinner sig i en sämre ställning än sina jämnåriga och löper högre risk att marginaliseras. Statsrådet (2020) betonar att unga har drabbats hårt av covid-19-pandemin och risken att marginaliseras har förhöjts. Jag strävar i avhandlingen efter att undersöka om ovannämnda faktorer såsom ekonomisk situation, hushållssammansättning, användning av social- och hälsovårdsservice samt covid-19-pandemin även inverkar på ungas egen upplevelse av marginalisering.

Genom avhandlingen vill jag synliggöra den problematik som marginaliseringen utgör. Detta genom att lyfta fram vad marginalisering är, hur den tar sig uttryck och vilka riskfaktorer som gör ungdomsåren kritiska. I avhandlingen presenteras teoretiska perspektiv, som kan tillämpas för att förstå marginalisering. Därutöver belyses också förebyggande insatser och socialt arbete som riktas till unga i risk att marginaliseras. Därefter sätts fokuset på subjektiv upplevelse av marginalisering och vad som kan inverka på den.

1.2. Syfte

Syftet med magisteravhandlingen är att undersöka vilka faktorer som inverkar på den subjektiva upplevelsen av utanförskap och marginalisering, hur coronapandemin påverkat känslan av marginalisering samt huruvida upplevelsen av marginalisering har ett samband med den sociala service och de tjänster som fått genom social- och hälsovården.

Mot bakgrund av tidigare forskning (se t.ex. Harkko et al., 2016; Hilli et al., 2017; Nurmi, 2011; Paananen et al., 2019; Statsrådet, 2020) som visar att familjens situation är avgörande för risken att marginaliseras i ungdomen, vill jag undersöka om dessa faktorer även inverkar på den subjektiva upplevelsen av marginalisering bland unga. Särskilt familjens ekonomi och sammansättning, behov av stöd från social- och hälsovården samt covid-19-pandemins inverkan är av intresse.

Forskningshypoteserna är således:

- 1) Ekonomiska svårigheter och hushållets sammansättning har ett samband med den subjektiva känslan av att vara marginaliserad.
- 2) Covid-19-pandemin har inverkat negativt på den subjektiva upplevelsen av marginalisering.
- 3) Användningen av social service och tjänster genom social- och hälsovården har ett samband med den subjektiva känslan av marginalisering.

1.3. Disposition

I avhandlingens första kapitel presenteras tematiken och syftet med avhandlingen. I det andra kapitlet går olika begreppsdefinitioner igenom och marginaliseringen problematiseras som fenomen och process. I det tredje kapitlet presenteras olika teoretiska utgångspunkter och perspektiv genom vilka man kan se på marginalisering, dess uppkomst och orsaker till att problematiken fortgår. I det fjärde kapitlet behandlas riskfaktorer som kan leda till marginalisering samt fenomenets utbreddhet. I kapitel fem tas förebyggande arbete upp i form av politiska åtgärder och samhällsåtgärder såsom ungdomsgarantin och socialt arbete bland unga. I det sjätte kapitlet behandlas subjektiv upplevelse av marginalisering. I avhandlingens sjunde kapitel presenteras den empiriska undersökningens data och analysmetod. I det åttonde kapitlet introduceras undersökningens resultat och i det nionde kapitlet diskuteras resultaten och det ges en konklusion av avhandlingens resultat.

2. Marginalisering, utslagning, social exkludering och NEET

Det finns en del olika begrepp som kan länkas till utsatthet. För att klargöra avhandlingens tematik och fokusområden presenteras i detta kapitel fyra olika begrepp som är mycket snarlika. Efter genomgången av begreppen definieras också fenomenet marginalisering samt den problematik som kopplas samman med marginalisering i ungdomen.

De tre begreppen, marginalisering, utslagning och social exkludering syftar på ungefär samma sak, även om det finns nyansskillnader mellan begreppsdefinitionerna. Enligt Komonen (2013) innefattar begreppet utslagning (fi: syrjäytyminen) mest negativitet och tolkas som ett statistiskt tillstånd. Komonen föredrar användningen av begreppet marginalisering (fi: marginaalisuus), särskilt gällande unga, eftersom det innefattar risken att bli utslagen samt såväl positiva som negativa aspekter, vilket erbjuder individen positiva möjligheter till överlevnad och att få fäste i samhället. Marginalisering är inte permanent, utan kan öppna upp för nya möjligheter. Marginalisering innebär att vara utanför det som anses mainstream i samhället, d.v.s. normen, men det innebär inte nödvändigtvis detsamma som att vara underprivilegerad. Notkola et al. (2013) betonar att man bland grundskoleelever hellre pratar om marginaliseringsrisk än om marginalisering. Denna marginaliseringsrisk kan man i många fall förutse redan under graviditeten, d.v.s. innan barnet ens är fött, genom att beakta de omständigheter barnet föds in i.

Alm et al. (2010) lyfter fram EU:s definition av social exkludering som varit i kraft sedan mitten av 1990-talet. Enligt definitionen beskrivs social exkludering som en process där individer eller grupper är helt eller delvis uteslutna från full delaktighet i det samhälle de lever i. Definitionen beskriver således relativ utsatthet. De flesta definitioner av social exkludering avser avsaknad av resurser, levnadssätt och livsvillkor som anses normala och acceptabla i ett specifikt samhälle. Forskning kring social exkludering innefattar ofta en rad olika mer eller mindre samverkande faktorer som anses bidra till en utsatt situation. Dessa faktorer är vanligtvis sysselsättning, ekonomi, hälsa, politiska resurser, sociala relationer samt utsatthet för våld, men också utbildning och boende. Begrepp såsom utanförskap och social exkludering handlar på sätt och vis om samhällets tudelning. Marginalisering beskrivs som partiell socioekonomisk delaktighet, där en person är delaktig men saknar konkret ställning i samhället. Marginalisering har beskrivits som en process mellan två tillstånd, d.v.s. mellan utestängning och integrering. Att leva i marginalitet innebär således att leva mellan fast förankring och utslagning.

I denna avhandling används huvudsakligen begreppet marginalisering, eftersom bl.a. Komonen (2013) framhäver att marginalisering är ett bättre begrepp att använda än utslagning när det gäller unga personer. I den finskspråkiga litteraturen används *syrjäytyminen* (utslagning) som begrepp, medan begreppet *social exclusion* (social exkludering) används i den engelskspråkiga litteraturen.

Hilli et al. (2017) betonar i sin studie att marginalisering inte är ett oföränderligt tillstånd som en person hamnar i och som består resten av livet. Myrskylä (2012) beskriver marginalisering som en oklar företeelse, med vilken man ofta avser en psykofysisk problemhelhet.

Marginalisering kan innebära att mentalt falla utanför normalt samhällsdeltagande, det kan också innebära olika rusmedelsberoenden eller brottsformer. Paananen et al. (2019) framför att marginalisering förutom av dessa orsaker kan uppstå till följd av bristande eller otillräcklig vård, stöd och hjälp. Olika riskfaktorer ses förstärka varandra och bidra till djupare marginalisering. När marginalisering diskuteras i offentligheten syftar man på att stå utanför det sociala välfärdssystemet. Palola et al. (2012) påpekar i sin studie att detta sällan motsvarar hur personerna själva upplever sin situation.

Vauhkonen och Hoikkala (2020) anser att marginalisering delvis är socialt konstruerat, d.v.s. de marginaliserade är sådana som klassificeras som marginaliserade. Även om själva definitionen och begreppet är konstruerat, beskrivs ett tillstånd som inte är beroende av definitionen. Marginalisering är ensamhet, mobbning, uteslutning, depression, olycka och fattigdom som inte beror på att individen klassificeras som marginaliserad. Ytterligare finns universella genetiska och sociala faktorer samt faktorer bundna till livsstil, samhällsstruktur och kultur som anses utgöra riskfaktorer för marginalisering. Det är när flera av ovannämnda aspekter förekommer samtidigt och definierar individens sociala ställning som man kan prata om marginalisering.

Notkola et al. (2013) definierar marginalisering som att vara underprivilegierad inom flera av livets delområden. Marginalisering innebär en kumulativ process över tid. Marginaliserade människor är människor i olika livssituationer. Det gemensamma är att marginaliserade personers livssituationer anses avvika från normen för ett livslopp.

Komonen (2013) konstaterar utgående från tidigare forskning att en marginaliserad person är en individ som samtidigt lider av minst tre välfärdproblem som försvårar livssituationen. Mer ihållande utslagning är det fråga om först när det sker en negativ förändring i livssituationen, när individen körts ut från normalt samhällsdeltagande, när det förekommer en konflikt

mellan individens och samhällets kulturella normsystem, när problemen hållit på så länge eller blivit så många att de inte längre är hanterbara för individen eller när individen upplever alienation som följd av att ha tappat förmågan att hantera sitt liv. Det är dock problematiskt att använda sig av denna definition eftersom en person kan vara marginaliserad utan att uppfylla dessa krav. Marginaliseringen är inte statisk, utan föränderlig, vilket gör att en person kan befinna sig i gränlandet mellan att stundvis anses vara marginaliserad och stundvis inte. Det blir också problematiskt att avgöra om personer som tillfälligt eller självmant väljer att vara utanför det som anses normalt i samhället ska klassas som marginaliserade. Här exemplifierar Komonen (2013) med studerande som under sina studier har väldigt låga inkomster eller med en person som är arbetslös och inte studerar men som är mycket engagerad i sitt sociala liv. Är dessa personer marginaliserade om de genom föreningsverksamhet och familj får sitt sammanhang och sin förankring?

Enligt Myrskylä (2012) är en person som varken arbetar eller studerar efter grundskolan marginaliserad. I den statistik som lyfts upp i rapporten, räknas inte personer som p.g.a. vårdledighet vare sig arbetar eller studerar som marginaliserade. Inte heller unga som har en andra stadiets utbildning räknas som marginaliserade enligt Myrskylä (2012).

Hilli et al. (2017) lyfter fram den internationella förkortningen NEET (*Not in Employment, Education or Training*). Marginaliserade unga betecknas ha NEET-status. Vauhkonen och Hoikkala (2020) betonar att benämningen NEET är icke-stämplande och tydligt definierad och benämningen innefattar inga förutfattade meningar jämfört med t.ex. begreppet utslagning som ofta inkluderar andra fördomar. NEET är den neutralaste beskrivningen av personer som befinner sig utanför studier och arbete vid en viss tidpunkt. Paananen et al. (2019) rapporterar en ökning i andelen unga med NEET-status i Finland under de senaste årtiondena, särskilt bland unga män i åldern 20–24 år. Ökningen beror på den allmänna ökningen av ungdomsarbetslösheten och att arbetsmarknadens krav förändrats utan motsvarande utveckling av de färdigheter som utbildningarna ger. Vauhkonen och Hoikkala (2020) lyfter fram att förlängd NEET-status hos unga som saknar andra stadiets utbildning ofta används som definition för marginalisering, de poängterar ändå att man inte kan likställa begreppet NEET med marginalisering, eftersom marginaliseringen har flera dimensioner.

Myrskylä (2012) påtalar vikten av att känna igen vilka unga som löper störst risk att marginaliseras. Unga anses vara extra utsatta för marginalisering eftersom en del avgörande livsval infaller under ungdomsåren. I unga år avgörs framtidsutsikterna bl.a. genom huruvida den unga väljer att utbilda sig och till vad. Val av umgängeskrets samt inledande användning

av substanser som kan leda till missbruk har också en central inverkan på den ungas framtid. Ungdomsåren är även kritiska för huruvida en person tar sig in på arbetsmarknaden eller blir arbetslös. Brytningsskedet när grundskolan slutar är avgörande för många. Unga som inte söker till vidareutbildning riskerar att hamna utanför arbetsmarknaden och bli långtidsarbetslösa, i värsta fall under hela sitt arbetsföra liv. Nurmi (2011) konstaterar att marginalisering i ung ålder sannolikt ger upphov till marginaliseringsproblematik även i vuxenlivet.

Med definitionen av marginalisering i åtanke behandlas olika förklarande teorier i följande kapitel. För att förstå olika teorier behöver man först ha en förståelse för det fenomen man vill förklara med hjälp av teorierna (se t.ex. Spicker, 2014). Efter presentationen av begrepp och definitionen av avhandlingens tematik tillämpas i nästa kapitel intersektionalitetsteori, kapabilitetsteori och stämplingsteori på fenomenet marginalisering.

3. Marginalisering sett ur olika teoretiska perspektiv

För att förstå olika fenomen som finns i samhället använder sig människan av olika teorier och teoretiska perspektiv som förklaringsmodeller. Spicker (2014) lyfter fram att teoriernas syfte är att försöka förklara och göra olika fenomen förståeliga samt att kunna kategorisera eller klassificera olika fenomen. I avhandlingen behandlas olika teoretiska perspektiv såsom intersektionalitetsteorin, kapabilitetsteorin och stämplingsteorin genom vilka man kan förstå marginalisering.

Intersektionalitetsteori (se t.ex. Hill Collins och Bilge, 2016) förklarar hur olika maktförhållanden kan uppstå och hur en del personer kan hamna i en underprivilegerad ställning jämfört med andra. Denna teori visar också på hur olika politiska beslut kan påverka de sårbara individerna negativt om de inte tas i tillräckligt beaktande i beslutsfattandet. Med hjälp av kapabilitetsteorin (se t.ex. Nussbaum, 2011) kan man se marginaliserade personer som berövade på kapabilitet, d.v.s. marginaliserade har mindre möjlighet att påverka sitt eget liv och mindre frihet att leva på det sätt som de önskar. Enligt kapabilitetsteorin kan också förebyggande arbete, stöd och hjälp för personer i svag samhällelig ställning motiveras, eftersom alla borde behandlas med jämlik respekt och uppmuntras att uppnå en viss nivå av kapabilitet och de som inte själva kan nå den nivån bör få stöd och hjälp att nå dit. För att förstå marginaliseringens ärftlighet samt varför det är svårt att ta sig ur ett marginaliserat tillstånd kan man också använda sig av stämplingsteorin och begreppet stigma (se t.ex. Goffman, 1963). En svag samhällelig ställning och allt som förknippas med den kan vara stigmatiserande, vilket kan göra att en person i värsta fall börjar uppfatta sig själv som stämplad och det blir mycket svårt för hen att se möjligheten att uppnå en förändring eller en bättre ställning.

3.1. Intersektionalitetsteorin

Nygård (2020) poängterar att intersektionalitetsteorin har sitt ursprung i feministisk teori och hör till de poststrukturalistiska teorierna. Inom intersektionalitetsteorin uppmärksammas hur identiteter, ojämlikheter och skillnader mellan olika grupper utformas och vilken innebörd sådana utformningar får för samhället och politiken. Teorin kan användas för att uppmärksamma och problematisera de strukturer och skillnader som uppstår i samhället samt vilka typer av underkastelse de medför och hur man kan motväga dessa.

Berger och Guidroz (2010) lyfter fram att man tidigare betraktat kön, klass och ras som skilda problem för medlemmar i såväl dominanta som underordnade grupper. Numera är forskare dock någorlunda överens om att ovannämnda faktorer inklusive etnicitet, nationalitet, ålder och sexualitet samt andra dylika faktorer och hur de korsar varandra är väsentliga för individernas ställning i den sociala världen. Genom intersektionalitetsteori undersöker man hur formella och informella maktsystem grupperas, upprätthålls och förstärks på basis av de tidigare nämnda faktorerna. Forskare menar att intersektionerna är hierarkiska, ömsesidigt förstärkande och samtidiga.

Hill Collins och Bilge (2016) belyser intersektionalitetsteorins uppkomst genom att ge exempel på tidiga intersektionella tankar. Teorin uppkom först i och med att mörkhyade arbetande kvinnor kände sig förbisedda och ville stå upp för sina rättigheter. Dessa kvinnor passade inte in inom tidigare inriktningar, som fokuserat enskilt på de olika frågorna gällande jämställdhet, rasism eller ställning på arbetsmarknaden, eftersom denna ”nya” grupp behövde en kombination av dem alla. Genom det intersektionella perspektivet beaktar man alltså alla olika kategorier som en individ kan höra till samtidigt och hur de samspelar. Ibland kan kombinationen vara sådan att den anses ha underprivilegierad ställning jämfört med normen, vilket kan ge upphov till ojämlikhet och diskriminering. Det är därför mycket viktigt att aktivt arbeta för att bli mer inkluderande och frånga dessa maktbildningar.

Enligt Platt (2019) innebär intersektioner växelverkan mellan kön, ras och andra kategoriska skillnader som bildar olika maktstrukturer och skillnader i vardagslivet men också inom ekonomin, politiken och kulturen. Begreppet synliggör särskilda situationer av förtryck som uppstår i skärningspunkten för olika maktrelationer såsom kön, etnicitet, funktionshinder, social klass, ålder eller dylikt. Vid intersektionella analyser bör man beakta att individers erfarenheter, identiteter och möjligheter varierar och är givna enligt olika positioner och strukturer i samhället, som inte kan förstås enskilda från varandra. Könrelationer, klass, etnicitet, sexualitet etc. kan inte separat förklara på vilket sätt ojämlikhet uppstår eller hur makt utövas.

Nygård (2020) förklarar att symboliska maktförhållanden som avgör vilka grupper och intressen som ges privilegier och vilka som utesluts från den politiska arenan skapas genom samhällets utveckling och ökande komplexitet, vilka ger upphov till skillnader mellan människor. Exempel på teman som kan ge eller ta ifrån någon företräde på den politiska agendan är sociala klasser, språkgrupper, kön och etnicitet. Maktutövningen bygger på

samverkande relationer av förtryck som delvis är socialt konstruerade och delvis föränderliga beroende på kontexten. Man kan således inte på förhand avgöra vilka relationer som är över- eller underordnade.

Nygård (2020) lyfter fram det problematiska och mångfacetterade med statens maktutövning. Statligt utövad makt kan samtidigt främja och begränsa demokratiska rättigheter med olika följder för den sociala rättvisan och jämlikheten. Maktutövningen definieras av styrande politiska krafter och behöver inte nödvändigtvis bygga på rationella principer. Makt kan också definieras som synlig och osynlig, båda varianterna är viktiga för den kritiska förståelsen av välfärdsstaten och dess förändring men också för förståelsen för vem som fattar besluten, vem besluten gäller och vilka effekter besluten får. Statens maktutövning påverkar olika grupper i samhället på olika sätt, en del gruppers intressen tillgodoses och vissa normer och beteenden anses rättmätiga, medan andra gruppers intressen förbises och undertrycks. Välfärdsstatens syfte var länge att minska klyftan mellan fattiga och rika och att mildra konflikten mellan arbetare och kapital. På senare tid har fokus i stället skiftat mer till att handla om skillnader mellan andra grupper, såsom mellan män och kvinnor eller majoritetsbefolkning och minoriteter av annan etnisk härkomst. För att förstå sådana skillnader och deras effekter och för att skapa nya resonemang och tankesätt som gör utvecklingsriktningen rörligare och självständigare är intersektionalitetsteorin till stor hjälp. Intersektionalitetsteorin ger en förklaring till hur ojämlikhet uppstår och varför den lever kvar även i långt utvecklade samhällen. Genom att avvisa tesen om att det finns flera maktordningar som är oberoende av varandra, öppnar den intersektionella teorin upp för möjligheten att skingra gränserna mellan sociala kategorier och i stället uppmärksamma hur kategorierna konstitueras, blandar sig i och omvandlar varandra.

Hill Collins och Bilge (2016) betonar intersektionalitetsteorins möjlighet att förklara den ökande globala ojämlikheten. Först och främst lyfter de fram att ekonomisk ojämlikhet inte drabbar alla lika. I stället för att se människor som en homogen, odifferentierad grupp erbjuder intersektionalitetsperspektivet en förklaring för hur olika sociala klasser placerar sig i världen gällande ras, kön, ålder, medborgarskap etc. särskilt i förhållande till social orättvisa. Medan en del personer är extra sårbara för förändringar i den globala ekonomin gynnas andra oproportionellt av förändringarna. Inte heller sådan arbetsmarknadsdiskriminering som tvingar en del människor till lågavlönade deltidsjobb med oregelbundna arbetstider och icke-existerande förmåner eller till strukturell arbetslöshet fördelar sig jämnt mellan olika sociala klasser. Intersektionalitetsteori ger också ett nytt förhållningssätt till klyftan mellan rika och

fattiga. I stället för att se klyftan som lösryckt från kategorier såsom bl.a. kön, ålder och medborgarskap, ser man skillnaderna i rikedom som reflektioner över strukturer av maktrelationer i intersektioner. När tidigare forskare och teoretiker främst sett ekonomisk ojämlikhet som ett klass-betingat problem, där ålder, kön, ras etc. är tillägg, ser intersektionalitetsperspektivet ojämlikheten som en kombination av dessa faktorer, d.v.s. man frångår det enkelspårade klass-tänkandet för att adressera och analysera problemet mer effektivt.

Enligt de beskrivningar av intersektioner som Berger och Guidroz (2010), Hill Collins och Bilge (2016), Platt (2019) samt Nygård (2020) tillhandahåller är intersektionalitetsteorin även tillämpbar på marginalisering. Man kan se det som att marginalisering uppstår genom att privilegier utses och maktfördelningar uppstår baserat på intersektioner, vilket gör att en del människor blir underprivilegierade, förbises och förtrycks. Marginaliseringen kan också sägas uppstå genom att särskilda underprivilegier inom intersektioner uppstår. Kontexten i vilken intersektionerna finns kan vara avgörande för om vissa individer blir privilegierade eller underprivilegierade, samtidigt som en del egenskaper kan ses som riskfaktorer att bli undertryckt i samhället oberoende av kontexten. De bakomliggande orsakerna och riskfaktorerna till marginalisering är i hög grad samma sociala kategorier som i intersektioner kan avgöra individens ställning i förhållande till andra i samhället, exempelvis social klass, kön, etnicitet och funktionshinder. Den statligt utövade makten har också inverkan på marginaliserade. Beslutsfattarna behöver beakta hur samhällets mest sårbara individer och grupper av människor påverkas av olika beslut, så att deras situation inte förvärras och deras behov förbises inom politiken. Ett aktuellt exempel som tidigare nämnts ur statsrådet (2020) är den inverkan beslutet om nedstängning och restriktioner för minskad samhällsspridning av covid-19 haft speciellt på unga personer i form av ökat illamående och ökad risk för marginalisering.

Intersektionalitetsteorin ger sin syn på ojämlikheten i samhället genom begreppet intersektion, medan följande teori går in på begreppet kapabilitet. När intersektionalitetsteorin (se t.ex. Hill Collins & Bilge, 2016) ger förklaringar till hur förtryck uppstår och vilka följder det får på ett samhälleligt plan och för politiken, är följande teori beskriven ur individperspektiv.

Kapabilitetsteorin (se t.ex. Nussbaum, 2011; Sen, 2000) utgår från individernas förmågor och möjligheter att leva det liv de själva önskar. Då intersektionalitetsteorin förhåller sig till underprivilegieradhet genom att beskriva maktförhållanden och hur olika personer påverkas

av olika beslut, går kapabilitetsteorin in på vilka möjligheter människor har att påverka sina egna liv och det som händer dem.

3.2. Kapabilitetsteorin

Nussbaum (2011) påvisar att politiken historiskt sett styrts av teorier som fört utvecklingen till sådant beslutsfattande som går emot delade mänskliga värderingar. Värderingar såsom respekt för jämlikhet och värdighet har hamnat i skymundan. Nussbaum anser att kapabilitetsteorin med sin förankring i resurser och förmågor är en nödvändig motteori för att flytta fokuset till sådana värderingar som behövs i dagens samhälle, som är präglad av trängande mänskliga problem och oförsvarlig omänsklig ojämlikhet. Även om kapabilitetsteorin utvecklats i Indien och med tanke på fattiga länder i första hand kan den tillämpas på vilket land som helst, eftersom alla länder fortfarande kämpar med ojämlikhet och problematik gällande mänsklig värdighet och lika möjligheter för alla invånare. Inom närmandesättet intresserar man sig för förankrad social orättvisa och ojämlikhet, särskilt beträffande kapabilitetsmisslyckanden till följd av diskriminering och marginalisering eller social exkludering¹. Kapabilitetsteorin utgör grunden för de faktorer som beaktas i indexet för mänsklig utveckling (HDI).

Enligt Nussbaum (2011) är kapabilitetsteorin en modern teori som utgår från begreppet kapabilitet och som beskriver mänskligt välbefinnande och möjligheten att leva ett gott liv. Inom teorin definieras begreppet kapabilitet inte enbart som vad människor klarar av att göra, utan också som hur stor frihet människorna har att själva välja och leva sina liv på ett för dem värdefullt sätt. Sens definition av begreppet kapabilitet är olika kombinationer av funktionerande, som är rimliga för individen att uppnå. För att förstå begreppet kapabilitet exemplifierar Sen med två personer som har brist på näring, en person som svälter och en person som fastar. Skillnaden i kapabilitet är att den som fastar har ett val att inte fasta, medan den som svälter inte har något val. Kapabilitet handlar således inte enbart om inre förmågor utan även om friheter och möjligheter som skapas i kombination av personliga förmågor och yttre (social, politisk och ekonomisk) miljö. Sen kallar dessa för *substantial freedoms*, medan Nussbaum väljer att förtydliga genom att kalla dem *combined capabilities*.

¹ I uppsatsen används huvudsakligen begreppet marginalisering, men i detta kapitel används social exkludering från engelskans *social exclusion*. Detta eftersom begreppet *social exclusion* oftast används för att beskriva marginalisering i fråga om kapabilitetsteori (Nussbaum, 2011; Sen, 2000).

Nussbaum (2011) framhäver att karaktärsdrag såsom personlighet, intellektuell och ekonomisk kapacitet, grad av fysisk kondition och hälsa, internaliserad inläring, perceptionsförmåga och utveckling är dynamiska inre kapabiliteter som endast utgör en del av de kombinerade kapabiliteterna och därmed inte bör betonas för starkt i sammanhanget. Eftersom dessa inre kapabiliteter samspelar med medfödda förmågor och egenskaper samt en möjliggörande yttre miljö för att bilda de kombinerade kapabiliteterna, kan ett samhälle inte producera kombinerade kapabiliteter utan att också producera inre kapabiliteter. Ett samhälle kan dock vara olika bra på att producera de olika kapabiliteterna och att möjliggöra att individerna kan välja att funktionera fritt. De medfödda kapabiliteterna benämns *basic capabilities* och är de som möjliggör fortsatt utveckling. Man bör förhålla sig varsamt till begreppet *basic capabilities* eftersom det lätt kan misstolkas som en motivering till varför människors sociala och politiska rättigheter borde vara beroende av de medfödda förmågorna och intellektet. Målet i teorin är att alla ska behandlas med jämlik respekt och att alla ska uppnå en viss nivå av kombinerade kapabiliteter, som ger dem möjligheten att fritt välja hur de lever sina liv och påverkar samhället. För att uppnå den önskvärda nivån av kombinerade kapabiliteter och jämlik respekt, stödjer man de personer som behöver mer hjälp för att uppnå målet.

Nygård (2013) lyfter fram att kapabiliteten även innefattar det allmänna goda, d.v.s. att valen och det liv individen värdesätter ska vara förenliga med den kollektiva nyttan. Ökad kapabilitet innebär att individers förmåga att förbättra sin situation tillvaratas så att individerna fritt kan använda förmågorna till att förbättra sin situation. Den kollektiva nyttan ses först när individerna sprider nyttoökningen och delar med sig av sin framgång till resten av samhället. Enligt kapabilitetsteorin finns det alltså vissa livsstilar eller levnadssätt som är att föredra. Mest eftersträvnansvärda är de livsstilar som leder till gott även för andra än en själv. Människans behov av kapabilitet, alltså friheten att kunna fungera som fullgod medlem av samhället och bidra till en utveckling av detta är absolut, medan behovet av materiella nyttigheter är relativa, beroende på social och ekonomisk kontext.

Teoretikern Amartya Sen (2000) kopplar an till Aristoteles uppfattning om fattigdom, d.v.s. ett liv utan frihet att välja att leva sitt liv som man önskar. Sen anser att inkomst endast är ett av flera medel för att leva ett gott liv, han definierar social exkludering som att ifråntas förmågor som är väsentliga för att få möjligheten att fritt delta i det samhälleliga livet. I olika samhällen betraktas vad som är önskvärt eller en tillräcklig norm att leva upp till alternativt exkluderas från relativt enligt historia och geografi. Exkludering från vissa

områden innebär enligt Sens teori en ökad risk att exkluderas även från andra områden, så kallad kumulativ exkludering. Ifall en person är utestängd från eller inte får tillträda exempelvis arbetsmarknaden, kan det leda till en spiral av exkludering även från bostadsmarknaden och möjligheten att handla på kredit etc.

Sen (2000) lyfter fram skillnaden på aktiv och passiv exkludering enligt kapabilitetsteorin. Aktiv exkludering är exempelvis när flyktingar nekats asyl i det land de har flytt till. Passiv exkludering är exempelvis när grupper av ungdomar och lågutbildade blir arbetslösa på grund av ekonomiska lågkonjunkturer. I det senare blir resultatet utestängning från en viktig del av samhället, även om det inte finns något avsiktligt syfte att exkludera någon.

Petersson och Davidsson (2016) ser fördelarna med att inte knyta exkludering till inkomstnivåer, varken relativa eller absoluta. Däremot håller de inte med Sen om indelningen i aktiv och passiv exkludering, eftersom arbetslöshet i sådana fall skulle vara ett resultat av marknadens nyckfullhet. Petersson och Davidsson (2016) anser att ekonomin är förenad med politiken, vilken undantagslöst grundar sig på aktörers mer eller mindre aktiva beslut. Det är nödvändigt att relatera både inkludering och exkludering från lönearbete till den kapitalistiska ekonomins behov av arbetskraft i ett kapitalistiskt samhälle. Genom detta synsätt skymmer exkluderingsbegreppet inte det faktum att kapitalismen behöver en fattig, lätttrölig och oförsäkrad ”reservarmé” som utestängs ur produktionen vid recessioner och inkluderas tillfälligt vid produktionsuppgångar. Dock anser Petersson och Davidsson (2016) att passiv exkludering kan förekomma oavsiktligt, som en konsekvens av förmodat inkluderande insatser såsom hur diagnoser kan öppna dörrar till vissa stödinsatser samtidigt som andra stängs.

Nussbaum (2011) lyfter fram de centrala kapabiliteterna och deras betydelse för hur individer kan påverka sina liv och leva i enlighet med sin egen önskan och vara den de vill vara. Kapabiliteterna är både kvalitativt och kvantitativt olika i hur de möjliggör prestationer, man kan således inte förklara kapabilitet genom endast specifika kapabiliteter eller med ett övergripande värde, utan behöver beakta flera olika kapabiliteter. De väsentliga kapabiliteterna är tio. Liv symboliserar att man kan leva ett normallångt liv utan att dö i förtid eller till den punkt när livet är så nedsatt att det inte känns värt att leva längre. Fysisk hälsa innefattar möjligheten att ha en god hälsa, inklusive reproduktiv hälsa samt att ha tillgång till adekvat boende och näring. Fysisk integritet syftar till att fritt kunna förflytta sig från en plats till en annan, att vara säker från våld och sexuella trakasserier, att ha möjlighet till god sexuell

hälsa och att få bestämma om sin reproduktivitet. Sinnet, fantasi och tanke, att uppleva och använda dessa på ett informerat sätt i kombination med lämplig utbildning hör till de kapabiliteter som samhället bör eftersträva att erbjuda alla invånare. Känslor innebär att både känna känslor och koppla an till andra, att älska, sörja och känna känslor över hela känslspektret utan att känsloutvecklingen förblindas av ångest eller rädsla. Praktiskt förnuft innebär att kunna bilda uppfattningar och kritiskt reflektera och planera sitt eget liv. Till tillhörigheten hör både att kunna leva i samspel med andra människor, visa empati och interagera socialt. Hit hör också självrespekt och icke-förnedring, att inse sitt eget värde och att det är jämlikt andras. Andra centrala kapabiliteter knyts till andra arter, d.v.s. att kunna beakta andra arter såsom djur, växter och natur i sitt levnadssätt, att kunna leka, skratta och ägna sig åt rekreation samt att ha kontroll över sin miljö, både politisk och materiell, d.v.s. att kunna påverka och delta i samhället och att kunna äga saker och söka arbete på jämlika grunder.

Petersson och Davidsson (2016) lyfter fram att Jørgen Elm Larsen är på samma spår som Sen när det gäller definitionen av social exkludering som en uteslutning från mänskliga rättigheter, genom bl.a. direkta eller indirekta diskriminerande förfaringsätt. Fokuset på social exkludering har lett till fem perspektivförskjutningar, d.v.s. man har gått från fokus på ekonomisk utsatthet till multidimensionell utsatthet, från statiska till dynamiska analyser av befolkningens rörelse in i och ut ur fattigdom över tid, från fokus på individ och hushåll till lokalsamhällen, från ensidigt fokus på fattiga till att också studera förhållandet mellan rika och fattiga samt från att betrakta ekonomisk ojämlikhet som ett kontinuum till att se social exkludering som diskvalificering. Kärnan inom social exkludering består således av ett ofrivilligt icke-deltagande genom olika typer av uteslutningsprocesser som det ligger utanför individens eller gruppens möjligheter att kontrollera. För individen handlar det om otillräckliga materiella resurser och begränsade möjligheter till deltagande i samhällslivet. På samhällsnivå innebär det en försvagning av den sociala sammanhållningen till följd av att samhällets institutioner minskat ambitionen att utjämna tillgången till varor, tjänster, aktiviteter och resurser.

Konceptualiseringen av social exkludering reserveras främst för individer och grupper vars materiella förhållanden är av en mer eller mindre osäker natur. Styrkan i denna definition är enligt Petersson och Davidsson (2016) att betoningen ligger på ineffektiva och orättvisa institutioner, i stället för på individuella brister, som drivkrafter i exkluderingsprocessen. Svagheten är dock att bakomliggande frågor om orsaker och motiv lämnas obesvarade.

Kapabilitetsteorin beskriver människors möjligheter att inverka på hur de lever sina egna liv, för att förstå svårigheterna som marginaliserade personer och personer i svag socioekonomisk ställning möter i sin vilja att påverka sina liv kan man använda sig av stämplingsteorin. Sen (2000) lyfter fram att Adam Smith och Aristoteles båda knyter social exkludering till att inte kunna delta i samhället och sociala sammanhang. Berövande av kapabiliteter innebär enligt dem att inte kunna visa sig offentligt utan skam, vilket för in på begreppet stigma och att få en social stämpel. Stämplingsteorin och begreppet stigma kan göra marginaliseringens och missgynnsamhetens ärftlighet mer förståelig och kan också bidra till varför det är svårt att ta sig ur den utsatta positionen. Liksom kapabilitetsteorin utgår också stämplingsteorin från att förklara utsatthet och avvikelse som orsakade av samhället i stället för att betona individuella brister.

3.3. Stämplingsteorin och begreppet stigma

Petersson och Davidsson (2016) beskriver 1960-talet som den tid när amerikanska sociologer utvecklade ett för den tiden banbrytande perspektiv, den s.k. stämplingsteorin (*labelling theory*). Stämplingsteorin förklarar avvikelse och avvikande beteende som orsakade av samhället, i stället för att klandra den enskilda individen. Avvikelse betraktas enligt Beckers stämplingsteori som socialt konstruerat, d.v.s. sociala grupper åstadkommer avvikelse genom att etablera sådana regler vars överträdelse utgör avvikelsen och sedan tillämpa dessa regler på specifika personer. Enligt Becker (refererad i Petersson & Davidsson, 2016) riskerar personer som öppet definieras och behandlas som avvikare att utveckla en s.k. avvikarkarriär. En avvikarkarriär innebär en gradvis exkluderingsprocess genom stämpling, vilket betyder att individens beteende upprepat bemöts av negativa reaktioner och repressalier av personer i hans närhet. Detta leder till att individens självbild förändras och blir allt negativare, tills individen slutligen börjar betrakta sig själv som en avvikare.

Goffman (1963) använder begreppet stigma när han förklarar hur avvikelse bildas och återges i vardagligt samspel människor emellan. Han studerar således den stämpel eller det stigma som "normala" människor tillskriver den som i ett särskilt samhälle eller i en särskild social grupp anses vara fysiskt, psykiskt eller socialt avvikande. Att stämplas eller stigmatiseras innebär att inte anses leva upp till den identitetsstandard som fastställts som "normal" och

önskvärd. Ett stigma uppstår när en persons virtuella identitet och sociala identitet är motstridiga. Med virtuell identitet menar Goffman ett sådant sätt på vilket en okänd person förväntas uppföra sig i ett visst sammanhang, d.v.s. baserat på de övriga personernas förväntningar. Den sociala identiteten utgörs av hur personen i verkligheten är och uppför sig. Ifall dessa två identiteter inte matchar varandra kan personen tillskrivas ett stigma, d.v.s. personen anses avvika i sammanhanget. Att tillskrivas ett stigma för med sig följer för individens självbild, fortsatta sociala deltagande, samt möjlighet att göra sin röst hörd och bli lyssnad till.

Goffman (1963) belyser hur det kan kännas för en person att vara stigmatiserad, att inneha en känsla av underordning och mindre värde p.g.a. sin avvikelse. Personen upplever ofta att hen blir bedömd av andra och känner osäkerhet i andra människors närvaro. Detta eftersom personen inte vet vad andra tänker om hen och tror att de inte bryr sig om hen, att de fördömer hen t.ex. på grund av arbetslöshet och att de behandlar hen annorlunda. Goffman exemplifierar med en arbetslös man som känner att han inte kan jämföras med andra när han går på gatan, han skäms och upplever att andra pekar på honom och tycker att han är värdelös då han inte arbetar. Skammen gör att han gör sitt yttersta för att undvika att möta människor, genom att bl.a. rikta blicken neråt och fysiskt anamma sin känsla av underlägsenhet. En del andra reagerar i stället med fientlighet och övermod på känslan av att stämplas, vilket kan utlösa en problematisk reciprocitet hos andra. Det är också relativt vanligt att en stigmatiserad person växlar mellan underlägsenhet och övermod, vilket kan göra sociala situationer häftiga och okontrollerade. För att känna sig godkända och kunna acceptera sina olikheter söker sig de stigmatiserade ofta till andra stigmatiserade, där de kan finna en trygg hamn där de inte upplever sig bli dömda i lika hög grad.

Goffman (1963) betonar att det finns tre väldigt olika typer av stigma. Den första typen förknippas med fysisk avvikelse. Den andra typen av stigma knyts an till brister i den personliga karaktären, sådant som svag vilja, dominerande drag, oärlighet eller andra beteenden som ofta förknippas med psykisk sjukdom, arbetslöshet, missbruk, radikalt politiskt uppförande, självmordsförsök eller att vara dömd till fängelse. Den tredje typen av stigma är bunden till ras, nationalitet och religion, denna typ av stigma ärvs lätt och drabbar alla i en familj i samma grad. Alla typer av stigma väcker reaktioner hos människorna runtomkring, d.v.s. de ”normala”. Avvikarna blir frånstötta och andra tar avstånd från dem. Avvikarna uppfattas inte som helt mänskliga, vilket leder till diskriminering, både medveten och omedveten, och minskar den avvikaandes möjligheter i livet. Hos andra formas

ofta stigmat teorier om avvikelserna, där de ses som farliga och tillskrivs även andra avvikande egenskaper. Goffman exemplifierar med att en del personer skulle ropa till en blind person som om hen vore döv eller försöka lyfta den blinda som om hen inte kunde röra på sig, trots att avvikelsen egentligen endast gäller synen. På samma sätt tillskrivs också andra utsatta personer i samhället flera avvikelser, som kan försvåra deras deltagande ytterligare. Någon som t.ex. inte har någon bostad kan antas vara både arbetslös och missbrukare, utöver hemlös, fastän detta inte nödvändigtvis stämmer, men det ingår i stigmatiseringen eller den stereotypa bilden av en hemlös person.

Goffman (1963) beskriver hur personer som stigmatiserats kan förhålla sig till stigmat på en del olika sätt. I vissa fall kan en person medvetet och målinriktat försöka förändra det som anses vara avvikande för att passa in, exempelvis när en blind person genomgår ögonoperation eller en analfabet går en utbildning för att lära sig läsa och skriva. Genom sådana åtgärder når personerna sällan en helt "normal" status, men de höjer sin status från att vara avvikande till att ha korrigerat en avvikelse. Ett annat sätt att förhålla sig till en avvikelse är att indirekt korrigeras den, genom att satsa mycket krafter på att bli bra på något som vanligtvis skulle anses omöjligt för en person med en viss avvikelse. Exempelvis en förlamad person som lär sig att utföra något fysiskt såsom att simma, gå eller rida. Eller en person som designerat tänker bryta ärvda eller inlärdade mönster och beteenden gällande t.ex. våld eller missbruk. Personer kan förhålla sig till avvikelse som förklaring och copingmekanism, genom att t.ex. skylla allt på sin avvikelse eller använda avvikelsen som förklaring till t.ex. misslyckanden eller som ursäkt för att inte behöva göra olika saker som annars förväntas av hen.

Petersson och Davidsson (2016) lyfter fram att avvikelse endast kan definieras utifrån det normala, vilket knyts till de normer som reproduceras i samhället och som anses vara eftersträvansvärda eller utgör idealet. Det förbinds också med vem som betraktas som värd att räkna med och vem som får vara med och definiera sina egna samt andras behov och värde. Sociologen Scheff (refererad i Petersson & Davidsson, 2016) hävdar att normerna som styr människornas beteende och samspel med varandra förkroppsligas och kommer att utgöra en del av dem själva. Detta är orsaken till att andra människors brott mot sociala koder ofta väcker starka känslor av pinsamhet eller skam. När någon bryter mot de sociala uppförandekoderna eller upplevs stötande av omgivningen hotas och kränks individernas internaliserade samhällsliga normsystem.

Enligt Petersson och Davidsson (2016) är klassificering och kategorisering det fundamentala för social exkludering och kontroll. Kategorisering är strukturerande och utgår från motsattpar, vars skillnader får betydelse. För att något exempelvis ska anses som normalt måste det finnas något onormalt som jämförelse. Becker kallar de Andra för *outsiders*, de utgörs av en homogen grupp som är annorlunda än Oss, d.v.s. *insiders*. *Outsiders* utgörs oftast av en grupps sämsta minoritet, medan *insiders* består av gruppens bästa minoritet. Detta är en stigmatiserande generalisering som kan internaliseras även av dem som hör till gruppen *outsiders*.

Petersson och Davidsson (2016) menar att stigmatisering i form av moralisk differentiering utgör en exkluderingsteknik som används både i Goffmans interaktionsordning och på gruppnivå. För att åstadkomma effektiv gruppstigmatisering krävs alltid en ojämn maktbalans, där den överordnade gruppen besitter en, i det ifrågavarande sammanhanget, väletablerad maktposition. Exempelvis kategoriegenskaper som används för att beskriva fattiga som odisciplinerade, lata och initiativlösa har funnits med genom historien för att överordnade ska kunna tillskriva de fattiga själva skulden för sin materiella deprivation. Kategorier och outsiderpositioner är i viss mån rörliga. Beroende på kontexten kan en person som är utesluten från ett visst sammanhang ha en hög status eller exklusivt medlemskap i ett annat socialt sammanhang. Någon som t.ex. är kriminell kan stängas ute från s.k. "normala" sociala gemenskaper, medan hen kan ha en insiderposition eller till och med relativt hög status bland andra utstötta eller andra kriminella. Även om personen har en insiderposition på en arena väger det inte alltid upp utstöttheten från andra arenor. Hur man förhåller sig till olika status har också att göra med personliga värderingar, om en person eftersträvar och idealiserar en högre status i ett visst socialt sammanhang kan det vara mycket nedslående att stämplas med låg status eller utestängas från det sammanhanget, oberoende vilken status man har inom andra sammanhang eller i andra grupper.

Goffman (1963) förklarar stigmas uppkomst genom avvikelser från det som anses vara normalt. Ett stigma uppkommer genom att en person utsätts för sociala risker och kan ha en förhöjd risk för utsatthet, vilket i sin tur leder till att personen blir utsatt och därmed tillskrivs ett stigma. Det finns en del olika riskfaktorer som kan leda till avvikelser hos människor, det är viktigt att uppmärksamma dessa faktorer för att minska risken för ihållande stigmatisering. I följande kapitel behandlas riskfaktorer som kan leda till marginalisering bland unga och som därmed kan ge upphov till stigmatisering.

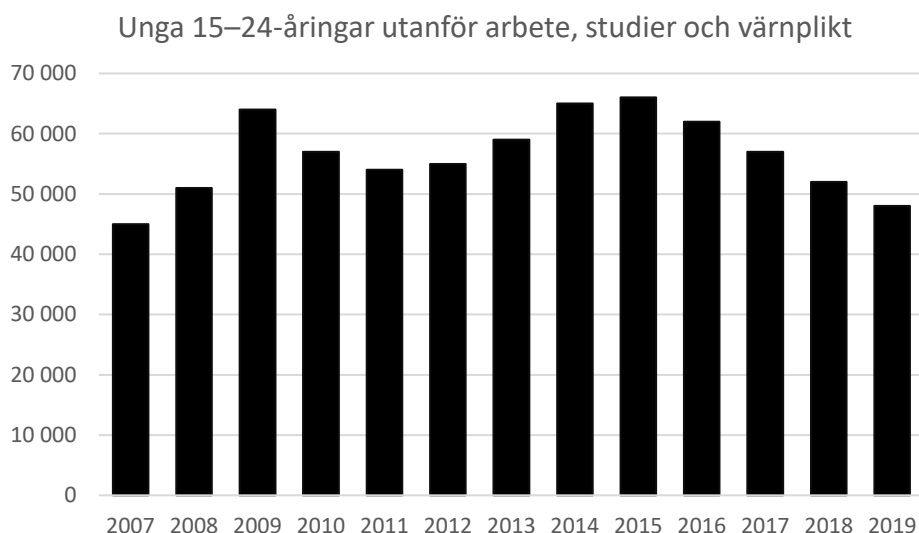
4. Förekomsten av och riskerna för marginalisering

Faktorer som höjer sannolikheten för en viss typ av problematik kallas riskfaktorer. Paananen et al. (2019) betonar att marginaliseringens bakomliggande orsaker beaktas i för liten utsträckning i beslutsfattandet. Det resulterar i att problemen kompliceras och människor bOLLAS runt, p.g.a. oändamålsenliga lösningar. I detta kapitel behandlas olika riskfaktorer som kan ge upphov till marginalisering bland unga och för att förtydliga problematiken ytterligare presenteras även statistik över fenomenets utbredhet i Finland.

Paananen et al. (2019) konstaterar att risken att marginaliseras kan uppstå redan med en riskfaktor, oftast har de personer som riskerar att marginaliseras eller de marginaliserade dock flera samtidiga riskfaktorer som höjer deras risk att bli marginaliserade. Det finns ingen enskild riskfaktor som alltid leder till marginalisering och kombinationerna som leder till marginalisering kan variera, därför är det så gott som omöjligt att få sammanställt statistik över marginaliserade unga eller unga i risk att marginaliseras som skulle beakta alla aspekter av fenomenet. Statistiken från Finlands officiella statistik (2020) som presenteras nedan utgår från begreppet NEET, eftersom bristen på en gemensam definition av unga i risk för marginalisering gör att siffrorna som fås fram är bristfälliga. Som tidigare konstaterats utgående från Vauhkonen och Hoikkala (2020) innefattar marginaliseringen flera dimensioner än NEET, men en stor del av de marginaliserade är personer som har en förlängd NEET-status.

4.1. Marginaliseringens förekomst

Enligt Finlands officiella statistik (FOS, 2020) var antalet 15–24-åringar som inte arbetade, studerade eller utförde sin värnplikt år 2019 48 000 personer. Dessa personer utgjorde åtta procent av hela åldersgruppen. Ungefär 37 000 av dem var i åldern 20–24 år. Antalet unga marginaliserade ökade mellan 2011 och 2015 (se figuren nedan), därefter har marginaliseringen bland unga avtagit. Från år 2018 till 2019 minskade antalet med 3000 personer d.v.s. fem procent. Viktigt är dock, som Myrskylä (2012) poängterar, att notera att alla marginaliserade unga inte syns i statistiken. Marginaliseringens kärna utgörs av de unga som inte syns i någon statistik, d.v.s. de som samhället inte har vetskap om eller möjlighet att hjälpa.

Figur 1. Förändringen över tid av unga personer (15–24-åringar) som inte arbetar studerar eller utför sin värnplikt. (FOS, 2020).

Vauhkonen och Hoikkala (2020) visar genom sin studie att andelen unga med NEET-status har ökat bland 20–29-åringar under åren 2007–2017. Bland 16–19-åringarna är andelen unga med NEET-status betydligt mindre, eftersom denna ålderskategori starkt deltar i utbildning. De 16–19-åringar som har NEET-status utgörs av unga som utexaminerats från andra stadiet, unga som avbrutit sin skolgång och unga som efter grundskolan inte har ansökt till någon vidareutbildning. Hos tonåringar verkar ekonomiska konjunkturskiftningar inte påverka andelen som har NEET-status, eftersom de unga i hög grad studerar och konjunkturskiftningarna främst inverkar på sysselsättningen, inte utbildningen. Konjunkturväxlingarna drabbar således i högre grad de lite äldre ungdomarna. Finanskrisen som hade sin topp i Finland år 2009, påverkade ungas sysselsättning negativt och ökade ungdomsarbetslösheten även bland studerande. Statsrådet (2020) såg redan efter den första våren av coronakrisen att det fanns betydligt färre sommarjobb för ungdomarna, vilket leder till ekonomiska konsekvenser i ungas vardag och studier. Försämringen av de ungas möjligheter att få arbete får sannolikt långvariga effekter på deras placering på arbetsmarknaden och höjer risken att marginaliseras.

Vauhkonen och Hoikkala (2020) konstaterar med etnicitet i beaktande att de unga som är i minst risk att marginaliseras är finländare födda i Finland, medan de högsta riskerna att marginaliseras finns bland unga invandrare. Den största minskningen i marginaliseringsrisk efter år 2015 har skett bland unga av annan etnisk härkomst än finländsk, vilket tyder på att

integreringen gått framåt. Ojämligheten unga emellan är ändå fortfarande för hög. Nedan presenteras olika riskfaktorer som kan leda till ökad risk att marginaliseras som ung.

4.2. Riskfaktorer

Faktorer som kan höja risken att marginaliseras är enligt Vauhkonen och Hoikkala (2020) förknippade med genetik, sociala risker, levnadssätt, samhällsstrukturer och kultur. Riskerna hänger ihop med barndom och familjebakgrund, utbildning, kön och etnicitet samt socialpolitik. Det är enligt Paananen et al. (2019) så gott som omöjligt att benämna en enda eller några få riskfaktorer som direkt leder till marginalisering. Marginaliseringen uppstår som en kombination av olika riskfaktorer som en person lider av. En ytterligare försvårande faktor i forskningen om marginalisering och dess riskfaktorer är att gruppen unga i risk för marginalisering är väldigt heterogen, dessutom är forskningsresultaten ofta beroende av vilka variabler som undersökts i forskningen.

Paananen et al. (2019) har funnit att den ungas barnskyddshistoria, ensamhet, skolmobbing, mentala ohälsa, missbruksproblematik, avbrutna skolgång samt invandrarbakgrund är sådana faktorer som höjer risken att marginaliseras. Personer med förhöjd marginaliseringsrisk är enligt Harkko et al. (2016) personer som använder psykofarmaka, lågutbildade personer, personer som lyft förmåner för arbetsförmåga samt unga som placerats utanför hemmet. Enligt Nurmi (2011) kan marginalisering uppstå till följd av en persons familjebakgrund, föräldrarnas värderingar, handlingssätt och modeller. Andra individuella orsaker kan ha att göra med genetik, såsom inlärningssvårigheter, psykisk ohälsa, funktionsförmåga, bristande motivation till studier eller att ha fött barn innan fyllda 20 år. Myrskylä (2012) konstaterar att registrerade data om unga med problematik gällande missbruk, psykisk ohälsa, brottslighet och dylikt är bristfälliga, vilket gör det svårt att uppskatta hur många unga som marginaliseras av dessa orsaker. Man vet att en stor del marginaliserade unga lider av ovannämnda problematik, men det är svårt att avgöra om problematiken gett upphov till marginaliseringen eller tvärtom.

Enligt Hilli et al. (2017) finns det fyra riskfaktorer i barndomen som kan leda till marginalisering. Riskfaktorerna utgörs av föräldrar med låg utbildningsnivå, alkohol- och drogproblematik eller problem med den psykiska hälsan, långvarigt behov av utkomststöd samt ansenliga förändringar i familjestrukturen. Ju fler faktorer som familjen lider av, desto

mer sannolikt är det att barnet kommer att behöva olika stödåtgärder under sin uppväxt och sitt liv.

Även Nurmi (2011) ser familjestrukturen som en riskfaktor för marginalisering. Unga som växer upp med ensamstående föräldrar löper högre risk att marginaliseras än unga som växt upp i en kärnfamilj. Unga från ensamförsörjarhushåll har visat sig klara sig sämre i skolan, men också andra faktorer bidrar till den förhöjda marginaliseringsrisken hos denna grupp. Enligt Paananen et al. (2019) ökar arbetslöshet hos föräldrarna eller den unga själv risken för marginalisering. Ungas behov av utkomststöd och föräldrarnas långvariga behov av utkomststöd under uppväxten höjer risken att marginaliseras, enligt Hilli et al. (2017). Vauhkonen och Hoikkala (2020) ser också samband mellan föräldrarnas behov av utkomststöd och anhopning av sociala problem. Föräldrarnas behov av utkomststöd kopplas samman med en förlängd NEET-status hos barnen, oavsett om de har en andra stadie utbildning eller inte. Hilli et al. (2017) lyfter fram att den ungas behov av barnskyddstjänster under uppväxten, behov av omhändertagande, vård utanför hemmet eller brådskande placering till följd av uppväxtförhållandena eller det egna beteendet utgör en stor risk för att marginaliseras i ungdomen. Vauhkonen och Hoikkala (2020) betonar att detta ofta beror på att unga som vårdats utom hemmet är mer drabbade av samtliga riskfaktorer som kan leda till marginalisering och därmed också är i hög risk att marginaliseras.

Vauhkonen och Hoikkala (2020) förklarar varför psykiska sjukdomar och störningar utgör riskfaktorer för marginalisering. De flesta psykiska sjukdomar bryter ut innan personen fyllt 25 år, d.v.s. i samma livsskede som den unga borde öva upp sådana egenskaper och förmågor som behövs i yrkeslivet, vilket påverkar den framtida karriären och inkomsterna. Bland de unga som tydligt uppvisar symptom på en psykisk sjukdom eller störning har så mycket som 40 % även någon annan psykisk störning. Ifall den unga inte diagnostiseras och får rätt hjälp i tid, kan detta bli ödesdigert för möjligheten till delaktighet i arbetslivet i vuxenålder. Harkko et al. (2016) lyfter arbetsoförmåga och sjukpension som riskfaktorer för marginalisering, i studien led de flesta som fick sjukpension av någon psykisk störning eller sjukdom såsom olika affektiva störningar hos kvinnor och schizofreni hos män.

Komonen (2013) betonar att det finländska samhället har förändrats till ett högteknologiskt och inlärningsorienterat samhälle, där utbildningens roll samt de ekonomiska och sociala problemens hopning betonas. Således får utbildning och de brister som finns inom utbildningen en väsentlig roll i beskrivningen av marginaliseringsförekomst. Utbildning och brister inom utbildningen påverkar vid sidan av arbete i hög grad definitionen av

marginalisering och de faktorer som anses höja risken att marginaliseras. Utbildningens och dess bristers betydelse kan också delvis förklara varför barn och unga har fått en så central roll i marginaliseringsdiskussionen.

Vauhkonen och Hoikkala (2020) förklarar att marginalisering bland unga ofta definieras som att vara utanför arbete och utbildning under en längre tid och att inte ha någon examen efter grundskolan. Det sistnämnda hänger tydligt ihop med marginalisering. Av de marginaliserade unga (18–24-åringar) år 2017 var knappa 40 procent utan utbildning efter grundskolan. Att inte ha någon högre utbildning än grundskoleexamen är kopplat till arbetslöshet, fattigdom, förtidspensionering samt att inte heller senare i livet studera vidare. Sociala problem har en tendens att anhopas och marginalisering kan gå över generationsgränser och ärvas från föräldrar till barn. I familjer där föräldrarna endast har grundskoleutbildning är det mer sannolikt att barnen inte heller vidareutbildar sig, detsamma gäller familjer där föräldrarna är arbetslösa, vilket höjer sannolikheten för att även barnen kommer att drabbas av arbetslöshet.

Orsaker till att inte utbilda sig efter grundskolan eller att avbryta sin utbildning på andra stadiet beror enligt Vauhkonen och Hoikkala (2020) på erfarenheter av skolgång från tidigare. Speciellt bland pojkar bidrar negativ skolframgång, skolproblem, inlärnings svårigheter, mobbning, skolk, tillbakadragenhet, bristande motivation, ekonomiska problem och dylikt till att inte delta i gemensam ansökan, hos flickor bidrar det inte till icke-deltagande men däremot till misslyckande i gemensam ansökan. Nämnda faktorer bidrar också till att unga avbryter sin skolgång på andra stadiet. En annan vanlig orsak till att avbryta sin skolgång är ungas kortsiktighet, de unga kan ha svårigheter att se utbildningens betydelse på längre sikt. Palola et al. (2012) poängterar att socioekonomiska orsaker inverkar på beslutet om att vidareutbilda sig eller inte. Enligt Nurmi (2011) har de flesta unga som väljer att avbryta sin skolgång efter grundskolan föräldrar som saknar utbildning efter grundskolan. Allra minst intresserade av vidareutbildning är söner till föräldrar med enbart grundskoleutbildning, särskilt mödrarnas utbildningsnivå påverkar sönerna. I de skolor där största delen av elevernas föräldrar är lågutbildade är marginaliseringsrisken högre för alla elever, oberoende av de egna föräldrarnas utbildningsnivå. Orsakerna till att socioekonomisk status och föräldrarnas utbildningsnivå inverkar på ungas avbrutna skolgång ligger delvis i inställningen till skolgång under uppväxten, delvis i föräldrarnas kapacitet att stödja skolgången samt delvis i att den unga kan påverkas av samma värderingar som föräldern påverkats av i sitt val. Notkola et al. (2013) konstaterar att män utgör två tredjedelar av de marginaliserade, detta hänger främst ihop med att flickor i högre grad upplever skolframgång och därmed mer sannolikt söker till

vidareutbildning, vilket tydligt inverkar på hur marginaliseringsrisken utvecklar sig i ungdomen. Det är ännu oklart hur den utvidgade läroplikten som trätt i kraft år 2021 kommer att påverka ungas marginaliseringsrisk och huruvida läroplikten minskar antalet unga som inte fullgör en andra stadiets utbildning, men Vauhkonen och Hoikkala (2020) anser att utvidgningen av läroplikten är en marginaliseringsförebyggande åtgärd.

Palola et al. (2012) konstaterade i sin studie att en del beslut som fattas inom välfärdssamhällets socialpolitik i sig kan vara marginaliserande. Finlands välmående hjälpsystem, kan genom sin byråkrati utgöra en marginaliserande faktor genom att reducera ungas möjligheter att fungera obehindrat och försöka förbättra sin ställning. Påståendet syftar på uppdateringen av utkomststödslagen (1412/1997) år 2011, som möjliggör sänkning av utkomststödet grunddel för 18–25-åringar ifall den unga genom att avbryta sin utbildning eller vägra påbörja en utbildning inte är berättigad till arbetslöshetsersättning. Lagändringens mål var att uppmuntra unga att vidareutbilda sig genom att hota deras ekonomi. Forskarna ställer sig kritiska till huruvida strategin kan anses ändamålsenlig för den redan utsatta grupp unga som är beroende av utkomststöd för sin överlevnad. De unga lockas inte till studier genom att försättas i en ännu sämre ekonomisk situation. Sannolikheten är liten att ekonomiskt utsatta unga vill börja studera och bli tvungna att skuldsätta sig genom studielån, när deras tillit till att få anställning efter att ha utbildat sig är låg.

Höjer och Sjöblom (2016) betonar att den socialdemokratiska välfärdsmodellen grundar sig på allmänna förmåner, en jämlik fördelning av sociala resurser, en socialförsäkringsmodell som baserar sig på medborgarskap och en omfattande familjepolitik. Förmånerna fordrar dock tillhörighet till arbetsmarknaden samt kvalificeringsvillkor som kräver fastställda tider av lönearbete. Unga har inte nödvändigtvis möjlighet att komma in på arbetsmarknaden och kan följaktligen inte motta dessa bidrag från välfärdsstaten för egen del. Dessa unga har endast möjlighet till bidragen genom att tillhöra en familj. Svårigheten att etablera sig på arbetsmarknaden leder till att unga blir osynliga i välfärdsmodellen. Påföljderna för utsatta ungdomar eller unga som löper risk för marginalisering är utforskade och inte tillräckligt uppmärksammade. Välfärdsmodellen eftersträvar inkludering men lyckas exkludera dem som behöver tjänsterna mest.

Komonen (2013) lyfter kritik mot hur marginalisering undersökts och analyserats. Marginalisering studeras oftast utgående från materiella faktorer och mått, d.v.s. utan att beakta individernas erfarenhetsvärld. Man har i stället för att sätta vikt vid subjektivt

välbefinnande, upplevd lycka och förnöjsamhet med livet ofta utgått främst från statistik om utbildning, arbete, boende, utkomst och hälsotillstånd. De unga själva kan ha en helt annan uppfattning om vad marginalisering är. Huruvida unga upplever sig själva som marginaliserade beaktas inte i forskning som fokuserar på statistiska data.

I regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering av statsrådet (2019) lyfts problematiken med fattigdom, ojämlikhet och risker för marginalisering tydligt upp, särskilt gällande unga. Majoriteten av finländarna har det bra ställt, men skillnaderna i välfärd och hälsa är ändå betydande olika grupper emellan. De som har det sämre ställt, lider sällan enbart från ett livsskede till ett annat, utan även från en generation till en annan. Att främja och upprätthålla befolkningens hälsa, välfärd, funktions- och arbetsförmåga, sociala trygghet och att minimera skillnaderna i välfärd och hälsa är servicesystemets främsta mål. För en del av befolkningen uppnås målen, men en del använder tjänsterna väldigt lite i jämförelse med behovet. En möjlig förklaring till underanvändningen kan vara att servicen inte motsvarar de behov som finns. För att minska på marginaliseringen och utsattheten bland befolkningen, arbetar statsrådet aktivt för att fatta sådana beslut som främjar välfärd och delaktighet samt förebygger marginalisering. I följande kapitel presenteras olika typer av förebyggande arbete i form av politiska åtgärder, ungdomsarbete och socialt arbete.

5. Förebyggande arbete

I Marins regeringsprogram (2019) konstateras att ojämlikheten i samhället på många sätt avspeglas i invånarnas liv. Ojämlikheten visar sig som fattigdom, långvarigt behov av utkomststöd, olikheter i hälsa och delaktighet olika befolkningsgrupper emellan samt i andelen unga utanför studier och arbetsliv. Regeringens främsta mål är att minska fattigdomen och ojämlikheten, detta mål styr alla regeringens beslut. I detta kapitel behandlas olika typer av förebyggande arbete och åtgärder som riktas till unga i risk för marginalisering. Här presenteras politiska åtgärder såsom den utvidgade läroplikten och ungdomsgarantin samt förebyggande arbete i form av socialt arbete.

Notkola et al. (2013) framhåller vikten av att förebyggandet av marginalisering sker på flera nivåer. Samhälleliga strukturer som leder till att unga marginaliseras behöver hävas och familjer och individer behöver stödas tidigt. Ytterligare behöver det formas fler strukturer som höjer de ungas delaktighet i samhället. Olika övergångsperioder i livet är kritiska faser då risken att marginaliseras är hög. Marginalisering kan effektivt förebyggas genom stöd i dessa brytningsskedan. Till förebyggande arbete hör att tidigt identifiera riskfaktorer och varningstecken, för att kunna erbjuda stöd åt de barn och unga som lider av förhöjd marginaliseringsrisk så snabbt som möjligt. Sutela et al. (2016) påpekar att perioder av arbetslöshet och att vara utanför utbildning kan vara naturliga delar av ungas liv t.ex. i form av mellanår. Det är när tiden utanför studier och arbete förlängs som risken att marginaliseras ökar, eftersom det ofta förknippas med svag ekonomi, beroende av sociala förmåner och andra sociala problem. Förebyggande arbete och åtgärder har som mål att minimera antalet unga, för vilka stadiet av arbetslöshet och icke-studerande förlängs.

I regeringsprogrammet för Sanna Marins regering (2019) motiveras varför en social- och hälsovårdsreform är nödvändig. Utmaningarna som lett till reformen förknippas med ett splittrat servicesystem, där tjänster på basnivå behöver stärkas och utvecklas för att motsvara det behov som finns. Det förebyggande arbetet, sociala arbetet, funktionshindersservicen och barnskyddet har inte motsvarat det förändrade servicebehovet. Utan en reform kunde Finland inte längre garantera jämlika tjänster för alla finländare, då kommunernas ansvar var för stort. I och med välfärdsområdesreformen prioriteras basnivån och den förebyggande verksamheten inom social- och hälsovården.

5.1. Politiska åtgärder

I regeringsprogrammet (2019) för Sanna Marins regering har målen för de politiska åtgärder som ska åstadkommas under sittande period lagts upp. Ett av målen är att minska marginaliseringen bland unga, regeringen vill hålla de unga på utbildningsvägen och minska ungdomsarbetslösheten. Huvudtemat för det riksomfattande programmet för ungdomsarbete och ungdomspolitik är åtgärder som minskar marginaliseringen bland unga och stärker ungas delaktighet. I programmet betonas tillförlitlig och individuell bedömning av skolfärdigheter, stödande av minoriteter och förebyggande av marginalisering, främjande av ungas sysselsättning och psykiska hälsa, ingripande i ungas spelberoende och användning av alkohol och droger samt tryggnad av jämlik tillgång till samtalsstöd ansikte mot ansikte. Regeringen eftersträvar bättre samordning inom ungdomspolitiken och inrättande av en barn- och ungdomspolitisk ministerarbetsgrupp. Man vill förbättra samarbetet mellan olika aktörer inom ungdomspolitiken och säkerställa att de tjänster som erbjuds unga har effekt. Ungas delaktighet främjas genom att skärpa skyldigheten att samråda med unga i beslut som rör ungdomar.

Sett till riskfaktorerna för marginalisering finns i regeringsprogrammet (2019) också mer specifika förebyggande åtgärder. För att stödja att arbetslösa snabbt sysselsätts reformeras arbetskraftsservicen. Tjänsterna i början av arbetslösheten effektiveras och arbetslösas individuella behov beaktas bättre. En reform för utkomstskyddet för arbetslösa ska också beredas, med avsikt att förkorta arbetslöshetsperioderna, underlätta mottagandet av kortvarigt arbete, uppmuntra till arbetsökande samt lindra påföljdssystemet så att rättigheterna och skyldigheterna balanseras. Skyldigheterna och nedsättningarna av arbetslöshetsförmåner som fanns i aktiveringsmodellen slopas, för att ersättas av andra åtgärder som har motsvarande sysselsättningseffekter. Invandrares och asylsökandes språkkunskaper och yrkesfärdigheter ska stärkas tidigt, så att de snabbare etableras i arbetslivet och blir delaktiga i samhället, på så sätt främjas aktiv och positiv integration.

Notkola et al. (2013) lyfter fram behovet av mångprofessionellt samarbete, genomförande av flera samtidigt förändringsprocesser och systematisk utveckling av servicestrukturen för att förbättra det marginaliseringsförebyggande arbetet. I det förebyggande arbetet deltar offentliga sektorn och tredje sektorn. Offentligt utformade välfärdsplaner för barn och unga har en stor inverkan på förebyggandet. De grundläggande tjänsterna för barnfamiljer såsom tryggnad av utkomst, högkvalitativ rådgivningsverksamhet, småbarnspedagogik och

grundutbildning i kombination med hemtjänst, familjearbete, elevvård och ungdomsarbete utgör en stadig grund för att förebygga marginalisering bland unga. Det förebyggande arbetet påverkas av rådande uppfattningar om barnuppfostran och föräldraskap såsom värderingar, sedvänjor och övertygelser. I marginaliseringsförebyggandet spelar social- och hälsovårdstjänster, utbildnings-, ungdoms- och motionstjänster samt TE-byråernas tjänster och Folkpensionsanstaltens rehabiliterande tjänster en stor roll.

Risken att unga marginaliseras sammankopplas enligt Notkola et al. (2013) med svag socioekonomisk ställning inom familjen. Fattigdom bland barnfamiljer är ofta en följd av låg utbildning hos föräldrarna, arbetslöshet och ensamvårdnad. Paananen et al. (2019) påvisar att marginaliseringsriskerna – låg utbildning, psykisk ohälsa, ekonomiska svårigheter och kriminalitet – är generationsöverskridande i många familjer. De sociala problemen anhopas och ärvs från föräldrar till barn. Inkomstöverföringar och tjänster som förebygger fattigdom bland barnfamiljer minskar således risken att sociala problem hopar sig och fungerar marginaliseringsförebyggande. Även Vauhkonen och Hoikkala (2020) finner ett samband mellan barnfattigdom, t.ex. i form av föräldrarnas beroende av utkomststöd under den ungas uppväxt och att den unga själv riskerar att bli marginaliserad. Man har kunnat konstatera att missgynnadheten ärvs från en generation till nästa, oberoende av om barnet genomgår en andra stadiets utbildning eller inte. Det är därför viktigt att rikta det förebyggande arbetet redan till barnfamiljerna och inte enbart fokusera på att få unga att utbilda sig.

Ristolainen et al. (2013) poängterar att 1990-talets recession ledde till nedskärningar i kommunernas tjänster riktade till barn, unga och familjer. Nedskärningarna medförde ett ökat behov av korrigerande tjänster såsom specialiserad sjukvård och psykiatrisk vård. Detta har man från statligt håll försökt åtgärda under 2000-talet, bl.a. genom att satsa på tidigt ingripande och ordnande av förebyggande tjänster. Man har därmed försökt omplacera resurserna från korrigerande tjänster till förebyggande tjänster. En förändring uppnås dock först när mer resurser och tillräcklig personal placerats till familjetjänsterna.

Notkola et al. (2013) visar svårigheterna med att upptäcka unga som löper risk för marginalisering tidigt. Det finns fungerande utvärderingsmetoder, men användningen är i praktiken inte tillräckligt utbredd. Marginaliseringen hinner framskrida ifall unga i risk att marginaliseras inte upptäcks i tid. Vid skolavhopp, förlängd arbetslöshet, brådskande placeringar, psykiska kriser och utredningar av brott kan ofta konstateras att det redan tidigare funnits skäl till oro över barnets eller den ungas uppväxtförhållanden och den unga har kunnat

ha sporadiska klientkap i eller klientkontakter med olika instanser utan att konkreta åtgärder vidtagits.

Statsrådet (2021) har lyft fram militäruppbådets betydelse för att upptäcka unga i risk för marginalisering. I Finland kallas alla män till obligatoriskt uppbåd, vanligen det år de fyller 18. Utöver uppbådets syfte att nå alla värnpliktiga, fungerar det också som en möjlighet att fånga upp unga som har det dåligt ställt eller riskerar att marginaliseras. I det nuvarande uppbådet nås samtliga män genom uppbådet, men den nya reformen som diskuteras skulle innebära obligatoriskt uppbåd oberoende av kön, d.v.s. hela åldersgrupper skulle nås samtidigt, även kvinnorna. I uppbådsprocessen ingår en grundlig hälsogranskning och bedömning av stödbehov för t.ex. uppsökande ungdomsarbete. I nuläget nås endast unga män av denna service, något motsvarande ordnas inte för de unga kvinnorna. Genom obligatoriskt uppbåd för alla unga skulle hälsoskillnader och stödbehov upptäckas på ett heltäckande plan och ojämlikhet och marginalisering förebyggas.

Utbildningspolitiken är enligt Marins regeringsprogram (2019) en av de väsentligaste faktorerna i förebyggandet av marginalisering bland unga. Utbildning anses vara det bästa skyddet mot marginalisering. Satsningar på utbildning har stor betydelse och bör därmed prioriteras. Till statsrådets utbildningspolitiska prioriteringar hör tryggandet av alla ungas rätt att slutföra grundläggande utbildning, inklusive unga som kommit till landet mitt i sin utbildning eller som papperslösa. På grund av lågt deltagande i småbarnspedagogiken genomförs ett utbildningspolitiskt pilotprojekt med tvåårig förskola, där femåringar får avgiftsfri förskola på deltid. Även meningsfull hobbyverksamhet för alla barn och unga inom skolans morgon- och eftermiddagsverksamhet utvecklas. En central utbildningspolitisk åtgärd är förlängningen av läroplikten efter grundskolan år 2021. I och med förlängningen av läroplikten ska mer resurser sättas på elev- och studiehundledning i grundskolan och på andra stadiet. Andra utbildningspolitiska åtgärder innebär att läroanstalter på andra stadiet och det fria bildningsarbetet ska erbjuda individuella utbildningshelheter genom att möjliggöra yrkesinriktade fristående examina. Till detta ska speciellt lågutbildade, arbetslösa som behöver omskolning och personer som riskerar arbetslöshet prioriteras. Läroavtalsutbildningens roll ska förstärkas och användas som ett sätt att få ett första arbete eller för att omskola sig eller avlägga vuxenutbildning.

Vauhkonen och Hoikkala (2020) lyfter fram familjebakgrund och underprivilegeradhet samt grundskolan som högsta utbildning, som de två främsta riskfaktorerna för marginalisering i

ungdomen. Detta styrker påståendet i regeringsprogrammet (2019) att det utöver de tidigare nämnda förebyggande åtgärderna riktade till barnfamiljer, också är viktigt att få de unga att utbilda sig efter grundskolan. Läropliktslagen (1214/2020) innehåller sedan 2021 en uppdatering om utvidgad, förlängd läroplikt. Läroplikten förlängs för alla som utexamineras från grundskolan år 2021 och senare, d.v.s. mestadels unga födda 2005 och yngre. I och med den nya förlängningen av läroplikten ska alla unga som går ut årskurs nio delta i gemensam ansökan och söka till vidareutbildning. Läroplikten uppfylls när den unga fyller 18 år eller blir utexaminerad från en yrkesskola eller ett gymnasium, ifall detta sker tidigare. Syftet med lagändringen är att avgiftsfritt ge alla unga den grundläggande kunskap och utbildning som behövs i livet och samhället. Genom lagändringen vill man främja ungas lika möjligheter att utvecklas enligt förmåga och behov, höja utbildnings- och kompetensnivån, minimera skillnaderna i lärande och höja graden av likabehandling, jämlikhet och barns och ungas välfärd i utbildningen. Den läropliktige har rätt till sådan utbildning och handledning som främjar att studierna gör framsteg enligt planen. Personer med läroplikt har också rätt till tjänster enligt elev- och studerandevården.

Harkko et al. (2016) påpekar att man inte alltid kan ta det som en vinst att få en person att påbörja en andra stadiets utbildning, i vissa fall pressas den unga så hårt av samhället och omgivningen att utbilda sig att hen ansöker om studieplats utan att beakta vad hen faktiskt vill arbeta inom. Ifall den unga inte är motiverad inför en viss utbildningslinje är risken mycket hög att hen avbryter sina studier, om detta sker upprepade gånger förstärks känslan av misslyckande. För att verkligen hjälpa de unga behöver de ges handledning och möjligheter att hitta sitt eget intresseområde och möjligheter att genomföra studierna enligt den egna förmågan och inlärningsmotivationen, t.ex. genom läroavtalsutbildning.

Enligt läropliktslagen (1214/2020) ska den aktör som ansvarar för den läropliktiga hjälpa den unga att hitta en möjlighet att uppfylla läroplikten, ifall den läropliktige inte enligt lagen ansökt till eller mottagit en studieplats på andra stadiet. När en ungdom överväger att avbryta sin skolgång på andra stadiet ska utbildningsanordnaren tillsammans med den läropliktige och dennes vårdnadshavare gå igenom alternativa lösningar såsom avläggande av studier i annan lärmiljö eller att ansöka till en annan utbildning, så att läroplikten kan uppfyllas. Den läropliktige har rätt att få tillräckliga stödåtgärder så att utbildningen framskrider enligt studieplanen. Ifall en ungdom har avgått från sina studier på andra stadiet eller inte mottagit studieplats, anmäls detta till boendekommunen, vars ansvar är att handleda och erbjuda

ändamålsenliga tjänster och hänvisa den unga till sådan utbildning som är lämplig utgående från den ungas situation och stödbehov.

Vauhkonen och Hoikkala (2020) betonar att unga som är marginaliserade och unga som befinner sig utanför arbete och utbildning lider av sämre hälsa än andra unga. Viktigt i förebyggandet av marginalisering och i hälsofrämjandet är att inte fokusera enbart på att få de unga till studier eller arbete, utan att beakta andra aspekter av välmående. Man kan dock inte utesluta de marginaliseringsförebyggande effekter som förebyggande av NEET-status ger. På detta sätt kan man också anse att den utvidgade läroplikten är en marginaliseringsförebyggande åtgärd på nationell nivå. Eftersom NEET-status ger svårigheter i livsloppet på lång sikt, vinner man tid genom att hålla unga på utbildningsvägen. Med tiden kan de ungas liv ta en positiv vändning med eller utan interventioner. En andra stadiets utbildning ger oavsett bättre framtidsutsikter och bättre arbetsmöjligheter. Läropliktslagen (1214/2020) förpliktigar också offentliga sektorn att tillhandahålla omfattande tjänster, inte enbart för de unga som studerar, arbetar eller befinner sig i grundläggande utbildning, utan också för dem som inte studerar men omfattas av den förlängda läroplikten och är i risk att marginaliseras. Notkola et al. (2013) lyfter fram att kommunerna på 2010-talet inte varit skyldiga att ordna enhetliga och kontinuerliga tjänster som främjar hälsan och förebygger marginalisering bland 17–29-åringar som varken arbetar eller studerar. Tjänster som kommunerna sedan 2013 däremot bör ordna hör ihop med ungdomsgarantin som presenteras härnäst.

5.2. Ungdomsgarantin

Marin har i regeringsprogrammet (2019) som en del av målet att minska marginaliseringen bland unga beslutat att stärka det uppsökande ungdomsarbetets och verkstadsverksamhetens ekonomiska och verksamhetsmässiga förutsättningar. Man vill stödja ungas sysselsättning genom att inom tre månader från att arbetslösheten börjat garantera alla unga under 25 år och alla nyutexaminerade under 30 år en arbets-, praktik-, arbetsprövnings-, ungdomsverkstads-, läroavtals- eller rehabiliteringsplats. Ungdomsgarantin främjas genom sakkunnigarbete och regeringens mål är att också stärka Navigators tjänster och verkstadsverksamhet för unga.

Enligt Europeiska kommissionen (u.å.) tillämpas den s.k. ungdomsgarantin inom hela Europeiska unionen. I Finland innebär ungdomsgarantin enligt TE-tjänsten (2020) bl.a. att det för alla unga under 25 år och alla nyutexaminerade 25–29-åringar som är arbetssökande hos

TE-tjänsten görs upp en sysselsättningsplan. Ungdomsgarantin innebär också att TE-tjänsten erbjuder arbete, utbildning, arbetsprövning, jobbsökarträning, startpeng, lönesubventionerat arbete eller yrkesvals- och karriärplaneringstjänster inom tre månader efter att den unga anmält sig som arbetslös. TE-tjänsten erbjuder aktivt tjänster under hela arbetslöshetstiden även om arbetslösheten förlängs. För att omfattas av de stöd som erbjuds unga arbetslösa utan utbildning och för att inte mista förmånen utgående från lagen om utkomstskydd för arbetslösa (1290/2002) förutsätts den unga aktivt ansöka i vårens gemensamma ansökan.

Undervisnings- och kulturministeriet (u.å.) introducerar uppsökande ungdomsarbete som en del av ungdomsgarantin. Uppsökande ungdomsarbete har som uppgift att hjälpa unga till de tjänster och det stöd de behöver. Uppsökande ungdomsarbete riktar sig till alla unga under 29 år som är arbetslösa och inte studerar. Uppsökande ungdomsarbete baserar sig på frivillighet och erbjuder tidigt stöd ifall den unga själv är villig att ta emot det. Varje gång en ung person avbryter sin skolgång kontaktas det uppsökande ungdomsarbetet. Man vill på så vis undvika att unga blir lämnade ensamma med sina problem. Enligt Vauhkonen och Hoikkala (2020) är en uppsökande ungdomsarbetare en trygg och pålitlig vuxenkontakt, som hjälper den unga att lösa sina problem samt att söka sig till de tjänster som den unga är i behov av. Till det uppsökande ungdomsarbetets centralaste klientgrupp hör de unga, som behöver långvarigt och omfattande stöd.

Undervisnings- och kulturministeriet (u.å.) lyfter fram ungdomsverkstäder som en del av ungdomsgarantin. Ungdomsgarantin tryggar möjligheten till utbildning vid en läroanstalt, genom läroavtal, vid en verkstad eller i rehabilitering för alla unga med ett avgångsbetyg från grundskolan. Ungdomsverkstadsverksamheten ger unga under 29 år stöd gällande utbildning, livshantering och arbetsliv. Till en ungdomsverkstad kan ungdomen komma rakt eller via ortens TE-tjänst, socialtjänst eller Navigator. Ungdomsverkstadsverksamheten grundar sig på handledning och inläring genom praktiskt arbete. Ungdomsverkstädernas miljöer stödjer inläring och är arbets- och gemenskapsorienterade. Verksamheten ordnas av både offentliga sektorn och tredje sektorn och finansieras med statliga medel.

Vauhkonen och Hoikkala (2020) framhåller att den coaching som erbjuds inom arbetsverkstadsverksamheten erbjuder unga i risk för marginalisering omfattande stöd för allt från att stärka sina psykosociala förmågor till att öva sådana färdigheter som behövs i arbetslivet. De unga får också hjälp att ta sig ut i arbetslivet eller till utbildning. Särskilt stärkandet av det psykosociala hos unga med psykiska diagnoser har visat sig vara effektivt inom arbetsverkstadsverksamheten. Arbetsverkstadsverksamheten i kombination med

psykoterapi är mest effektivt för att få ut unga, som p.g.a. psykiska störningar blivit arbetsförmögna, i arbetslivet igen.

Vauhkonen och Hoikkala (2020) lyfter fram att unga som faller utanför normen för samhällsdeltagande ofta är i behov av flera olika tjänster och service. Serviceproducenterna och de som erbjuder olika tjänster har som uppgift att få de unga tillbaka till det normala samhällslivet. Unga med NEET-status anses ofta av de som erbjuder tjänster främst vara TE-byråns klienter, de unga kan dock ha odiagnostiserade servicebehov som inte märkts eller tagits itu med av systemet. Om behoven inte framträder inom arbets- och näringstjänsterna, socialvården eller primärvården kan klientens tid som arbetslös arbetssökande förlängas och hen bollas runt mellan de olika tjänsterna som erbjuds. Ofta gäller behoven psykisk hälsa, men de kan också kopplas till fysisk hälsa eller utkomst, de stödformer som kräver aktivt deltagande av klienten blir ofta underanvända. De ungas problem är många gånger anhopade och orsakade av flera olika faktorer, vilket gör att de är i behov av service och tjänster från många olika håll samtidigt. Tjänsterna är splittrade och baserar sig på mycket byråkrati, vilket gör användningen mer invecklad än nödvändigt. De unga lider också av de långa köerna, personalomsättningen och de opraktiska öppethållningstiderna. Ungdomarna önskar ett smidigare informationsflöde mellan de olika tjänsteleverantörerna.

Vauhkonen och Hoikkala (2020) betonar att ungdomsarbetets roll blir allt viktigare i ett splittrat servicesystem. Det mest önskvärda och ändamålsenliga i förebyggandet av marginalisering och i bemötandet av unga med olika servicebehov, vore att ha alla tjänster koncentrerade till samma plats. De ungas önskan om att få tjänster från samma ställe innebär oftast också en önskan om att få tjänster via samma kontaktperson, en arbetare som inte byts ut. Inom det uppsökande ungdomsarbetet och delvis också arbetsverkstäderna erbjuds stadig kontakt med stödjande vuxna. Lehtonen och Kallunki (2013) betonar vikten av att bygga upp förtroende och tillit till den unga. En förtroendefylld relation har visat sig fungera som en bättre förebyggare av marginalisering än en förbättring av den upplevda levnadsstandarden. Med hjälp av förtroendet kan den professionella stödja ungdomens sociala relationer och minska på känslorna av ensamhet, vilket är centralt inom marginaliseringsförebyggandet.

Navigatorn är en sektorsövergripande servicepunkt för unga, som enligt Vauhkonen och Hoikkala (2020) uppkommit som svar på den efterfrågan som växt sig allt större under 2010-talet. Navigatorerna erbjuder alla under 30-åringar rådgivning och handledning för övergång till studier och arbetsliv, samtidigt som även andra servicebehov beaktas. Navigatorernas uppgift är att räta ut de ungas stigar i arbetslivet och att förnya tjänsterna så att de utgår från

ungdomarna. Navigatorm profilerar sig som en tjänst för unga i olika livssituationer, inte enbart de som befinner sig i risk att marginaliseras. Navigatorerna erbjuder mångprofessionellt stöd och rådgivning, omfattande servicehandledning och skräddarsydda sysselsättningstjänster. De viktigaste parterna som ansvarar för Navigatorernas lokala tjänster är TE-tjänster, ungdoms- och sysselsättningstjänster, social- och hälsovårdstjänster, andra stadiets utbildningsanordnare, FPA samt olika organisationer, föreningar och företag. Enligt anställda inom uppsökande ungdomsarbete, arbetsverkstadsverksamhet och Navigatorverksamhet stöder och kompletterar de olika tjänsterna varandra. Navigatorm arbetar med låg tröskel medan det uppsökande ungdomsarbetet strävar efter att inte ha någon tröskel alls. De unga som får stöd från Navigatorm klarar av att ta sig vidare med relativt lätt stöd och kortvarig handledning, medan de unga som uppsökande ungdomsarbete riktar sig till behöver långvarigt och omfattande stöd. Både Navigatorm och det uppsökande ungdomsarbetet hänvisar unga vidare till arbetsverkstadsverksamhet enligt de ungas behov, arbetsverkstadsverksamheten utnyttjar också Navigatorms tjänster för de unga som ska förflytta sig vidare från verkstadsverksamheten för att göra upp planer för fortsättningen. Gemensamt för alla tre ovannämnda tjänster är att de i sin verksamhet försöker stödja de unga att uppnå sina egna målsättningar. Genom Navigatorm har gynnsamma nätverkskontakter uppstått, kontakten till TE-tjänsten har förbättrats och kontakten med socialtjänsten har också försnabbats. Även andra tjänsters trösklar har sänkts, vilket försnabbar främjandet av de ungas situation.

Harkko et al. (2016) betonar de ungas behov av mångprofessionellt samarbete när det gäller olika tjänster och sådan service som erbjuds. Samtliga ovannämnda förebyggande åtgärder och politiska prioriteringar, kräver samarbete när de utförs på fältet. Oftast är det en socialarbetare som fungerar som den koordinerande instansen mellan de olika samarbetspartners som behövs för en specifik klient. Socialarbetaren kan förutom att erbjuda intervention, stöd eller service också hjälpa den unga att få stöd, service eller vård från de instanser hen behöver och samtidigt föra fram klientens behov och talan om klienten själv inte förmår stå upp för sitt eget bästa. Det sociala arbetet utgör en väsentlig del av förebyggandet, såväl för dem som har bristande resurser som för dem som själva kämpar för att få den hjälp de behöver. I följande delkapitel behandlas olika typer av förebyggande arbete som kan fås via socialvårdens sociala arbete.

5.3. Socialt arbete bland unga

The International Association of Schools of Social Work (IASSW) har i sin globala definition (2014) definierat socialt arbete som en akademisk disciplin. Yrket är praktikbaserat och har för avseende att genom skydd och stöd hjälpa utsatta människor, arbeta för social förändring och utveckling, social gemenskap, empowerment och befrielse av människors resurser. De huvudsakliga principerna är mänskliga rättigheter, social rättvisa, barnets bästa, kollektivt ansvar samt respekt för mångfald. Arbetet följer dessa principer oberoende av målgruppen. Gällande unga under 18 år betonas barnets bästa och barnets rättigheter i det sociala arbetet. Socialt arbete finns till för att förebygga och bromsa sociala problem samt för att främja individernas välbefinnande.

I den finländska socialvårdslagen (1301/2014) §15 definieras socialt arbete som ett klient- och sakkunnigarbete som skapar en helhet av socialt stöd och service som motsvarar individens, familjens eller gemenskapens behov. Helheten synkroniseras med stöd som erbjuds av andra aktörer och såväl genomförandet som effekten av helheten styrs samt följs upp. Socialt arbete stödjer förändring och strävar efter att tillsammans med individen, familjen och gemenskapen mildra svårigheterna i livssituationen, stärka individens och familjens handlingsmöjligheter, öka deras delaktighet och främja gemenskapens sociala integration.

Gruppen unga är bred och behöver delas upp i olika ålderskategorier, eftersom de omfattas av socialt arbete av olika slag. Unga i åldern 15–18 år kan vid behov få klientskap genom socialvårdslagen (1301/2014) eller barnskyddslagen (417/2007). Enligt barnskyddslagen (417/2007) ska barnskyddet se till barns och ungas rättigheter och trygga deras uppväxtförhållanden. Barnskyddets öppenvård erbjuder bl.a. intensifierat familjearbete samt stödpersons- och stödfamiljsverksamhet till de familjer och minderåriga som är i behov av sådana tjänster. Barnskyddets öppenvård kan hjälpa till och stödja minderåriga samt deras familjer i de svårigheter de lider av. Barnskyddet kan också hjälpa de minderåriga eller deras vårdnadshavare till tjänster och service som andra instanser erbjuder om det gynnar helhetssituationen för den unga. Barnskyddet beviljar också ekonomisk hjälp till sådant som stödjer barnets eller den ungas levnadsförhållanden och gynnsamma utveckling, inte enbart till mat och nödvändigheter utan även till hobbyverksamhet, rehabilitering, terapi och dylikt som främjar barnets eller den ungas känsla av gemenskap och välmående. I de fall där uppväxtförhållandena i barnets eller den ungas hem är skadliga för utvecklingen eller om den ungas egna beteende utgör en risk, kan barnskyddet också ingripa genom placeringar utom

hemmet och omhändertaganden. Dessa är sistahandslösningar, när alla andra stödformer visat sig vara otillräckliga.

Vauhkonen och Hoikkala (2020) ser vård utom hemmet, i form av placeringar och omhändertaganden, som en tydlig riskfaktor för marginalisering bland unga. Detta försöker man förebygga genom att erbjuda eftervård upp till 25 års ålder enligt barnskyddslagen (417/2007) till de unga som varit placerade i vård utom hemmet eller omhändertagna i mer än sex månader. Höjningen av eftervårdsåldern fr.o.m. 01.01.2020 från 21 till 25 år kan betraktas som en marginaliseringsförebyggande åtgärd för dessa unga som behöver extra stöd i processen att bli självständiga vuxna. Eftervården kan erbjuda hjälp att hitta boende eller trygga utkomsten ifall barnets eller den ungas rehabilitering i eftervården förhindras av dessa faktorer. Stödet kan ges till familjen eller som medel till eget hushåll för den unga beroende på om barnet återförs till hemmet eller inte. När eftervården avslutas görs det enligt behov upp en plan, i vilken framgår de tjänster och stödåtgärder som är tillgängliga för den unga efter avslutad eftervård. Eftervården strävar efter att ge tillräckligt stöd på vägen till vuxenlivet.

Genom socialvårdslagen (1301/2014) kan personer som är i behov av stöd och tjänster få klientskap, när det inte är fråga om barnskyddsbehov. Uppdateringen av socialvårdslagen (1301/2014) år 2014 är en marginaliseringsförebyggande åtgärd, eftersom gruppen som kan få hjälp och stöd genom socialvården utvidgades och omfattande resurser genom lagändringen blev tillgängliga för annat barn- och familjesocialarbete än barnskydd. Den nya typen av klientskap riktar sig till barn, unga, barnfamiljer, personer med funktionsvariationer och personer i behov av integration. I regeringsprogrammet av statsrådet (2019) eftersträvas en stärkning av de förebyggande tjänster som familjer kan få enligt socialvårdslagen, och man vill också lätta på förutsättningarna för att familjer ska få och beviljas hemservice. Man konstaterar också att barnskyddet inte ensamt kan tillgodose stödbehoven hos barn, unga och familjer. Klientskap enligt socialvårdslagen (1301/2014) kan tillämpas tidigt, innan barnskyddsbehov uppstår. Således förebygger man marginaliseringsrisker genom att erbjuda tjänster och stödåtgärder innan marginaliseringsrisken är ett faktum och marginaliseringsprocessen hunnit börja. Stödet som kan ges varierar beroende på behov och ålder, men genom socialvården kan man erbjuda exempelvis stödpersonsverksamhet.

För myndiga unga som inte omfattas av barnskyddets eftervård finns vuxensocialarbete genom socialvårdslagen (1301/2014). Vuxensocialarbetet baserar sig på frivillighet och erbjuder unga vuxna bland annat ekonomisk rådgivning, förebyggande och kompletterande

utkomststöd samt hjälp att söka bostad. Socialvården kan också hjälpa unga vuxna till sådan service som de är i behov av, t.ex. rehabilitering för missbruk och mentalvårdstjänster. Notkola et al. (2013) beskriver vuxensocialarbetet med unga i risk för marginalisering som ett mångprofessionellt samarbete. Det sociala arbetet med unga kräver specialkunnande inom både barnskydd och vuxensocialarbete, eftersom unga utgör ett gränsland mellan dem och alla socialcenter inte har särskilt ungdomssocialarbete och ansvaret för unga kan fördelas på olika sätt. Socialt arbete med unga inom vuxensocialarbete innebär tätt samarbete med t.ex. TE-tjänsten, FPA, uppsökande ungdomsarbete samt mental- och missbrukarvård. De bakomliggande orsakerna till marginalisering samt hur marginaliseringen tar sig uttryck kan variera från klient till klient, vilket gör att förändringsarbetet behöver ske på flera plan samtidigt. Mångprofessionellt samarbete har gett goda resultat tack vare möjligheten att ta itu med flera aspekter av marginaliseringen samtidigt genom målinriktat stöd.

I Marins regeringsprogram (2019) betonas att marginaliseringen bland unga är ett problem som aktivt behöver förebyggas. Genom olika politiska beslut försöker man rå på marginaliseringsrisken bland unga. De olika förebyggande åtgärderna innefattar bland annat utbildningspolitik, ungdomspolitik och arbetskraftspolitik. Ungdomsarbetet och det sociala arbetet har som Harkko et al. (2016) påpekar, en betydande roll i det konkreta förebyggande arbetet. Genom åtgärder som ungdomsgarantin (se t.ex. Vauhkonen & Hoikkala, 2020) riktas handledning, stöd och andra tjänster till de unga som riskerar att falla utanför normalt samhällsdeltagande. Ungdomsgarantin och ungdomsarbetet som erbjuds i samhället är både delaktighetsfrämjande och marginaliseringsförebyggande. Som en övergripande form av förebyggande och främjande finns också det sociala arbetet. Harkko et al. (2016) framhäver det sociala arbetets roll inom det mångprofessionella samarbete som krävs i arbete med unga i risk för marginalisering. Det sociala arbetet är en aktiv del av allt förebyggande arbete, socialt arbete finns med i skolans elevvård samt i tätt samarbete med verksamheten utgående från ungdomsgarantin, FPA och TE-byrån. Alla personer som arbetar med barn och unga har också skyldighet att vara i kontakt med socialvården samt göra barnskyddsanmälningar, i fall där oro för ett barns eller en ung persons välbefinnande och levnadsförhållanden förekommer. Det sociala arbetet erbjuder egna stödtjänster och service, men en av de viktigaste uppgifterna inom det sociala arbetet är också koordinerandet av klientens övriga stöd- och servicebehov och tjänster från andra aktörer. Socialt arbete är genom sin samhälleliga placering och uppgift en mycket viktig förebyggare av marginalisering bland unga.

6. Den subjektiva upplevelsen av marginalisering

Marginalisering kan enligt Oljemark (2013) betraktas som ett kontinuum, där den ena ytterligheten består av att vara utanför samhället och den andra av att vara delaktig i samhället. Medan utslagningen starkt förknippas med underprivilegieradhet är marginalisering främst att vara utanför det som anses mainstream. Att inte följa samhällsnormen behöver inte vara bundet till att vara underprivilegierad. I tidigare kapitel har marginaliseringen definierats och förklarats med olika teorier. Även olika riskfaktorer och förebyggande arbete har behandlats. Dessa faktorer och förklaringar kan delvis också förklara varför en person upplever sig marginaliserad, men känslan av marginalisering är mer subjektiv och därmed svårare att förklara och härleda än själva marginaliseringen som fenomen.

Oljemark (2013) betonar att låg tillit till andra människor har ett samband med känsla av marginalisering och oro inför framtiden. Faktorer såsom uteblivna vänskapsrelationer och andra sociala kontakter samt användning av rusmedel anses hänga ihop med upplevelse av marginalisering. Unga anser också att arbetslöshet och att vara utanför utbildning påverkar känslan av utanförskap. Däremot lade de unga i Oljemarks studie (2013) ingen större vikt vid bristande ekonomiska resurser eller fritidssysselsättning som orsaker till känslan av marginalisering.

Baserat på tidigare forskning (se t.ex. Kestilä et al., 2019) är Allardts having, loving, being och doing tydliga indikatorer för subjektivt välbefinnande. Materiell levnadsstandard, sociala relationer, självförverkligande och att ha meningsfulla aktiviteter är väsentliga för ungas upplevelse av välbefinnande. Till marginaliseringens riskfaktorer hör enligt Paananen et al. (2019) ekonomiska svårigheter, familjebakgrund, utbildning, kön, etnicitet, ensamhet, skolmobbning, missbruksproblematik och mental ohälsa. Ungas marginalisering påverkas förutom av dem själva också av föräldrarnas och hela familjens situation. Risken att marginaliseras höjs enligt Nurmi (2011) av att bo med en ensamförsörjande förälder, föräldrarnas arbetslöshet, psykiska ohälsa etc. I avhandlingen vill jag undersöka om bl.a. de ovannämnda riskfaktorerna för marginalisering inverkar på den ungas subjektiva upplevelse av marginalisering.

Statsrådet (2020) lyfter coronapandemins konsekvenser för unga personer och dess inverkan på risken att marginaliseras. Baserat på statsrådets (2020) resultat formuleras en av avhandlingens hypoteser som att ungas upplevelse av marginalisering har påverkats negativt

av covid-19-pandemin. Även social service av olika slag inverkar på den subjektiva upplevelsen av att vara marginaliserad och på det subjektiva välbefinnandet. Bland annat Harkko et al. (2016) har konstaterat att unga som varit omhändertagna av barnskyddet och levt i vård utom hemmet löper stor risk att marginaliseras. Eftervården samt andra social- och mentalvårdstjänster kan erbjuda hjälp åt dessa unga att få fäste i övergången till vuxenlivet och därmed inverka på den subjektivt upplevda marginaliseringen. Barnskyddsklienter överlag har i tidigare forskning (se t.ex. Harkko et al., 2016; Hilli et al., 2017; Paananen et al., 2019) konstaterats befinna sig i en sämre ställning än andra jämnåriga. En av avhandlingens hypoteser är således att tjänster och service som fås genom socialvården har ett samband med upplevelsen av marginalisering.

Palola et al. (2012) poängterar att den subjektiva upplevelsen av att vara marginaliserad, d.v.s. utanför normalt samhällsdeltagande, inte nödvändigtvis stämmer överens med den uppsjö av mer objektiva definitioner som finns för att klassificera vem som är marginaliserad. Oljemark (2013) förklarar att känslan av att vara marginaliserad eller att vara i risk att marginaliseras långt hänger ihop med en känsla av utanförskap. En person som inte känner sig delaktig i sådant som anses utgöra en normal vardag och som t.ex. är utanför arbete, utbildning eller meningsfulla sociala kontakter upplever sig ofta marginaliserad. Med detta i beaktande operationaliseras upplevelse av marginalisering som en känsla av att inte höra hemma någonstans, d.v.s. att känna sig utanför, i den empiriska delen av avhandlingen. Undantagsvis används en annan operationalisering av självupplevd marginalisering i den andra hypotesen, eftersom frågans formulering gör att den inte kan tillämpas att svara på förändring i marginaliseringskänslor i och med covid-19 pandemin. I denna hypotes används i stället ensamhet som mätare på marginalisering.

Aaltonen et al. (2019) har i sin studie konstaterat att unga som är marginaliserade upplever sig vara ensamma upp till åtta gånger mer sannolikt än unga i allmänhet. De utbredda ensamhetskänslorna inom denna grupp beror delvis på att den som står utanför arbete och skola inte heller inkluderas i den gemenskap som bildas i sådana sammanhang. Den upplevda ensamheten visade sig dock ofta vara långvarig, många hade upplevt ensamhet redan i grundskolan p.g.a. mobbning och våld. Ensamheten kopplas samman med känslor av att vara annorlunda och att inte bli accepterad för den man är. Brist på vänskapsrelationer har störst inverkan på ensamhetskänslor hos unga, relationer med t.ex. föräldrar har inte samma skyddande effekt mot ensamhetskänslor som samhörigheten med vänner. De marginaliserade

ungas upplevelse av att den egna livskvaliteten är låg påverkas av ekonomiska svårigheter, kvinnligt kön, låg utbildning, att bo själv och att inte ha något parförhållande.

Lehtonen och Kallunki (2013) konstaterade i sin studie om subjektivt upplevd marginalisering bland unga att underpresterande är en utgångspunkt för marginalisering, underpresterande ökar känslan av ensamhet hos den unga och minskar känslan av att vara nöjd med sin levnadsstandard. Att vara nöjd med sin levnadsstandard är en skyddande faktor, medan ensamhet medför en betydande risk att marginaliseras.

Palola et al. (2012) anser att marginalisering bör undersökas på en djupare nivå än utgående från statistik, detta eftersom en del personer som enligt definitionen är i risk att marginaliseras eller redan är marginaliserade, inte nödvändigtvis upplever sig själva vara det. Utgående från detta behov av forskning gällande subjektiv upplevelse av marginalisering, kommer jag i följande del av magisteravhandlingen att undersöka vilka faktorer som kan inverka på att unga känner sig utanför eller marginaliserade. Nedanstående del av avhandlingen utgörs av en empirisk undersökning baserad på Barnets Röst-enkäten från 2021.

7. Metod och data

Den empiriska delen av magisteravhandlingen inleds med detta metodkapitel som beskriver det använda datamaterialet, vilka variabler som använts samt vilka analysmetoderna varit. Dessutom diskuteras undersökningens validitet, reliabilitet och etiska ramar.

Bryman (2018) beskriver den kvantitativa forskningsmetoden som fokuserad på kvantifiering och numeriska data. Kvantitativ forskning utgår från ett deduktivt synsätt på förhållandet mellan teori och praktik, där tyngdpunkten ligger på prövning av teorier genom hypoteser. Den kvantitativa metoden tillämpar normer och tillvägagångssätt från naturvetenskapen, framför allt gällande positivism. Kvantitativ forskning ger en yttre och objektiv uppfattning av den sociala verkligheten och strävar efter generaliserbarhet. Inom kvantitativ forskning är enkätundersökningar mycket vanliga. I den kvantitativa forskningsprocessen utgår man från tidigare teorier och forskning för att bilda hypoteser, därefter väljer man undersökningsdesign, operationaliserar begreppen, väljer var forskningen ska äga rum och vem som utgör målgruppen. När respondenterna valts ut tillämpas undersökningsinstrumenten för datainsamling, därefter bearbetas och analyseras datamaterialet för att sedan leda till olika resultat och slutsatser som formuleras och framförs allra sist.

I min kvantitativa avhandling utgår hypoteserna från familjens ekonomiska situation, hushållssammansättningen, covid-19 pandemins samt social- och hälsovårdsanvändningens samband med ungas subjektiva upplevelse av marginalisering.

7.1. Material

I magisteravhandlingen används surveydata från Barnets Röst-enkäten som gjordes år 2021. Datamaterialet samlades in av Rädda Barnen Finland mellan 12 april och 2 maj 2021, och blev tillgängligt för forskare vid Åbo Akademis socialpolitiska enhet genom särskilt avtal om forskningssamarbete (2.6.2021). Materialet samlades in genom en nationell Webropol survey-enkät, som fanns tillgänglig på både svenska och finska. Målgruppen utgjordes av 12–17-åringar och totalt svarade 1102 personer på enkäten. 76 % av de svarande var flickor, majoriteten av respondenterna var 16 år gamla och så mycket som 98 % av de svarande pratade finska hemma. De tre bäst representerade boendeorterna var Nyland, Norra Österbotten och Birkaland. Materialet samlades in anonymt och varken var eller hur respondenterna genomförde enkäten undersöktes.

Enkäten har funnits tillgänglig på internet, på sociala medier såsom Instagram och Facebook samt distribuerats via Rädda barnen Finlands digitala ungdomsgård Netari. Länken till enkäten har också delats ut och till viss del besvarats i skolor. Gällande datainsamlingen bör beaktas att de redan marginaliserade unga inte nödvändigtvis besvarat enkäten, då de kanske befinner sig utanför utbildning eller inte har intresse av att besvara frivilliga enkäter (se t.ex. Myrskylä, 2012). Enkäten har nått ”vanliga” unga och beskriver deras upplevelser av sina liv och sin vardag. De som svarat är således en blandning av unga som kan ha varit i risk att marginaliseras innan coronapandemin, unga som inte varit det och unga som fått förhöjd risk att marginaliseras i och med coronakrisen. Genom enkätsvaren kan man undersöka huruvida ungdomar upplever sig vara utanför samt vad som påverkar detta. På grund av enkätens utformning och datamaterialets beskaffenhet har hypoteserna inte kunnat analyseras rakt av, utan en del operationaliseringar har behövt göras i förhållande till den beroende variabeln upplevelse av marginalisering.

7.2. Variabler och databearbetning

Barnets röst-enkäten från 2021 består av sammanlagt 45 frågor. I enkäten finns främst kvantitativa frågor med bestämda svarsalternativ men enkäten innehåller även en del kvalitativa frågor där respondenterna tillåts svara fritt. Jag använder mig av kvantitativa frågor i min analys, eftersom de frågor som lämpar sig bäst till mina hypoteser är kvantitativa. Jag har valt de frågor som bäst svarar på mina hypoteser när jag operationaliserat de beroende och oberoende variablerna.

Den empiriska studien bygger på två beroende variabler. Den första kallar jag upplevd marginalisering och den andra förändring i marginalisering. Upplevelsen av marginalisering, relaterar till den första och den tredje hypotesen, och har mätts med fråga 28 rad 1 i Barnets Röst-enkäten: ”Hur ofta har du känt så här under de senaste 6 månaderna? /Jag har upplevt att jag inte hör hemma någonstans”. Svarsalternativen var aldrig, sällan, ibland, ofta, hela tiden, jag vet inte. I min analys har svarsalternativet ”jag vet inte” kodats som saknade värden. De övriga svarsalternativen har kodats från 1=aldrig till 5=hela tiden.

Min andra beroende variabel relaterar till den andra hypotesen i min avhandling, eftersom den variabel som används i den första och tredje hypotesen inte lämpar sig för denna hypotesprövning. Orsaken till att den beroende variabeln skiljer sig åt för de tre hypoteserna är frågans formulering. I hypotes ett och tre används en fråga som undersöker

respondenternas upplevelse av utanförskap under de senaste sex månaderna vid den tidpunkt när undersökningen gjordes och kan därför inte användas för att skatta upplevd förändring i marginaliseringskänslor. Den variabel som används i den andra hypotesen bygger däremot på en fråga som är ställd på så sätt att den mäter upplevd förändring i ensamhet över tid, p.g.a. covid-19-pandemin. I hypotes två används således fråga 35 rad 1 som beroende variabel. Påståendet lyder ”Coronapandemin har lett till att jag upplever att jag är mer ensam än tidigare” med graderingsskalan 1–5 där 1=helt av annan åsikt och 5=helt av samma åsikt.

Till mina oberoende variabler hör ekonomisk situation, hushållssammansättning och användning av social- och hälsovårdstjänster. Övriga kontrollvariabler som jag valt att ta med i analyserna är ålder, kön, utbildning och boendemiljö.

Jag har i min undersökning valt att avgränsa mig till de respondenter som definieras som unga, d.v.s. de som är 15, 16 och 17 år gamla. Jag undersöker i analysen huruvida åldern i förhållande till andra variabler inverkar på den beroende variabeln. Antalet 15–17-åringar som svarat på fråga 28.1 är 677 och på fråga 35.1 685, i analyserna av hypotes två ingår alltså åtta personer mer än i analyserna för hypotes ett och tre.

Variabeln för kön har ursprungligen utgått från fem svarsalternativ, d.v.s. flicka, pojke, annan, vill inte definiera och vill inte svara. Jag har kodat om dessa till flicka, pojke och annan könstillhörighet. Jag har i regressionsanalyserna gjort dummyvariabler av dessa och jämfört betydelsen av att vara pojke med de övriga två könstillhörighetsalternativen i förhållande till den beroende variabeln. Alla respondenter har inte svarat på fråga 2 om könstillhörighet, i hypotes ett och tre är respondenterna 635 som svarat på vilket kön de identifierar sig med, medan n för kön i hypotes två är 643. I båda fallen är det alltså 42 personer som tagit ställning till de andra variablerna, men som inte svarat på frågan om könstillhörighet, därmed ser fördelningen över svaren lite annorlunda ut för könsvariabeln jämfört med övriga variabler.

Jag kontrollerar även för utbildningens betydelse för upplevelsen av marginalisering.

Utbildningsvariabeln utgår från fråga 4 ”I vilken skola går du?”, där svarsalternativen är lågstadium (klass 1–6), högstadium (klass 7–9), Tilläggsundervisning (klass 10), utbildning som handleder för yrkesutbildning (VALMA), yrkesskola, gymnasium, jag avlägger kombiexamen, annat, vad? och jag går inte i skola eller på en läroanstalt för tillfället.

Variabeln har kodats om, dikotomiserats, till två kategorier, att vara i skola och inte i skola. I regressionsanalysen används dummyvariabeln för den dikotomiserade variabeln så att betydelsen av att inte gå i skola undersöks (i skola=0, inte i skola=1).

För att undersöka om boendemiljön inverkar på min beroende variabel utgår jag från fråga 8 ”Vad beskriver bäst den plats där du bor?”, stadscentrum, förort eller ytterområde till en stad, tätort eller kyrkby på landsbygden och landsbygd utanför tätort. Variabeln har dikotomiserats så att alla de tre förstnämnda ingår i kategorin tätort=1 och den sistnämnda, d.v.s. landsbygd utanför tätort=0. I regressionsanalysen används en dummyvariabel så att glesbygden blir referenskategori.

Den oberoende variabeln för hushållssammansättning operationaliseras genom fråga 9 ”Med vilka vuxna bor du? Välj alternativet som bäst beskriver din situation.”. Svartalternativen, med mamma och pappa; turvis med mamma och pappa, för mina föräldrar bor inte ihop; med mamma; med pappa; med mamma eller pappa och hennes/hans partner; med en eller flera andra vuxna; på annat sätt, du får gärna specificera ditt svar, har kodats om till att bo med två vuxna=0, växelvis boende=1, med ensamvårdare=2 eller annan vuxen/på annat sätt=3. I regressionsanalysen används en dummyvariabel för den dikotomiserade variabeln som undersöker betydelsen av att bo i ett tvåförsörjarkhushåll, så att tvåförsörjare=1 och övriga sammansättningar=0.

Variabeln för användning av social- och hälsovårdstjänster fås från fråga 12 ”Har du, ditt syskon eller dina föräldrar någon gång fått hjälp för/av... Du kan välja flera alternativ”. De social- och hälsovårdstjänster som utgör svartalternativ är barnskyddet, missbrukarvården, mentalvårdstjänster, familjearbete, stödpersons- eller stödfamiljsverksamhet och vård för långvarig sjukdom. Jag har använt mig av svartalternativet för rad 7 ”Vi har inte använt sådana tjänster”. Variabeln är kodad så att inte ha använt=1 och alla andra svar=0, således fås sambandet mellan användning av social- och hälsovårdstjänster i förhållande till känsla av marginalisering fram.

Den oberoende variabeln för familjens ekonomiska situation grundar sig på fråga 13 ”Jag tycker att min familj har” väldigt goda inkomster, ganska goda inkomster, medelinkomster, ganska låga inkomster och låga inkomster. Jag har valt att koda om variabeln så att väldigt goda och ganska goda inkomster motsvarar höginkomst=3, medelinkomst=2 och ganska låga och väldigt låga inkomster blir låginkomst=1.

7.3. Analysmetod

Datamaterialet är kvantitativt och analyseras i IBM SPSS Statistics 28. Materialet analyseras deskriptivt och explanativt genom korstabeller samt bivariata och multivariata regressionsanalyser med minsta kvadratmetoden (OLS).

Genom deskriptiva analysmetoder beskriver jag först fördelningen av svarsalternativen för variabeln upplevd marginalisering bland olika grupper, beroende på faktorer såsom kön, ålder, utbildning, ekonomisk situation, hushållssammansättning, boendemiljö och användning av social- och hälsovårdsservice. Jag undersöker med hjälp av χ^2 , p-värden och standardfel huruvida olika oberoendevariablers samband med och inverkan på den beroende variabeln är signifikanta. Analysen redogörs för i form av tabeller i resultatkapitlet. I kapitel åtta presenteras sammanställningar av de korstabeller som gjorts för de båda operationaliseringarna av den beroende variabeln i två tabeller samt resultaten från regressionsanalyserna i två tabeller där även signifikansnivån och standardfelet anges. För att ett samband ska anses statistiskt signifikant bör p-värdet vara under 0,5. Ju närmare noll värdet är, desto mer signifikant är sambandet.

7.4. Studiens tillförlitlighet, trovärdighet och etiska aspekter

Reliabilitet i kvantitativa studier kan enligt Bryman (2018) dels förklaras som stabilitet, d.v.s. att svaren i hög grad blir de samma ifall samma grupp tillfrågas vid ett nytt tillfälle, dels av intern reliabilitet, d.v.s. huruvida de indikatorer som utgör en skala eller ett index är pålitliga och följdriktiga, med andra ord om respondenternas poäng på en indikator är relaterade till deras poäng på andra indikatorer, vilket ofta undersöks med Cronbachs alfa, och dels av interbedömarreliabilitet, d.v.s. överensstämmelse mellan olika observatörer t.ex. när data ska kategoriseras och flera observatörer är inblandade kan reliabiliteten försvagas om riktlinjerna inte är tydliga och subjektiva bedömningar görs. Med validitet menas huruvida ett mått för ett begrepp faktiskt mäter ifrågavarande begrepp. Enligt Bryman (2018) kan validiteten garanteras på olika sätt, genom ytvaliditet, d.v.s. genom att fråga andra personer om måttet verkar spegla innehållet i det aktuella begreppet, genom samtidig validitet där forskaren utgår från ett kriterium inom vilket man vet att olika fall skiljer sig åt och att detta är relevant för det begrepp man operationaliserar, genom prediktiv validitet som utgår från samma grundtanke som samtidig validitet men kriteriet är ett framtida kriterium, inte ett som finns i nuläget, genom begreppsvaliditet, där forskaren deducerar för begreppet relevanta hypoteser

från en teori och genom konvergent validitet, vilket innebär att forskaren bedömer validiteten hos ett mått utifrån en jämförelse med andra mått på begreppet som framtagits med andra tillvägagångssätt. Det är dock inte rätt att tänka sig att alla nya operationaliseringar av begrepp uppfyller alla dessa villkor för reliabilitet och validitet, i huvudsak prioriteras kravet på mätbarhet och förhållandevis enkla och minimala åtgärder vidtas för att säkerställa reliabiliteten och/eller validiteten i forskningen.

Datamaterialet som används i denna avhandling har insamlats genom en enkät som utformats av Rädda Barnen Finland i samarbete med forskare vid Åbo Akademi och Åbo Universitet, vilket höjer kvaliteten på enkäten. Enkäten är inte specifikt utformad för att undersöka de hypoteser som jag har i min avhandling, vilket har gjort mig tvungen att operationalisera min beroende variabel utgående från datamaterialet. Därmed motsvarar den beroende variabeln inte alla aspekter och dimensioner av marginalisering, enligt definitionerna som presenterats i teoridelen, utan fokuserar på aspekten av att känna att man inte hör hemma någonstans och att känna sig ensam som mätare på marginalisering.

Jag kunde ha använt mig av en summavariabel för de påståenden som utgör fråga 28 som beroende variabel, men tidiga tester (med Cronbachs alfa) visade att reliabiliteten i undersökningen var låg för den tilltänkta summavariabeln. Jag har därmed valt ut en ensam variabel som beroende variabel, vilket sänker undersökningens validitet men höjer dess reliabilitet. Som Bryman (2018) betonar kan en undersökning inte vara valid utan att vara reliabel, det är viktigt att stabiliteten över tid hålls, annars kan måttet mäta olika saker vid olika tidpunkter.

Begränsningen av forskningsområdet görs genom att avgränsa datamaterialet till de respondenter som befinner sig i åldersspannet 15–17 år. Genom att avgränsa datamaterialet till de respondenter som är 15 år fyllda, kan man dels definiera respondenterna som unga, dels garantera en högre grad av forskningsetik. Det senare utgående från Forskningsetiska delegationens anvisningar (TENK, 2019), eftersom 15 år fylldas egna samtycke till deltagande i forskning är tillräckligt, medan yngre barns deltagande kräver vårdnadshavarnas samtycke, vilket inte kan garanteras då enkäten funnits fritt tillgänglig online.

Enkätstudien följer forskningsetiska principer bl.a. genom att basera sig på frivillighet och garantera anonymitet, eftersom inga personuppgifter samlats in. Bryman (2018) tar upp utmaningar med enkäter och konstaterar att fasta svarsalternativ är ett sätt att se till att respondenterna uppfattar viktiga termer på samma sätt, de frågor som jag valt att använda mig

av har alla fasta svarsalternativ och graderingsskalor. Elektroniska enkäter såsom denna kan lida av skevhet (bias) eftersom fördelningen av respondenter kan vara väldigt geografiskt ojämnt, vilket även var fallet i denna Barnets Röst-enkät. Bryman (2018) påpekar också att tillgången till internet kan variera mellan olika befolkningsgrupper, vilket gör att endast en del av befolkningen kan ta del av surveys online. En annan utmaning är att man inte kan veta hur representativt materialet kommer att bli när en enkät finns fritt tillgänglig på internet. Vissa typer av elever är mer benägna att svara på dylika enkäter, t.ex. unga som är intresserade av frågor gällande välbefinnande. Dessa samt andra faktorer som har att göra med fördelningen bland respondenterna påverkar resultatens generaliserbarhet. Resultaten i en undersökning kan enligt Bryman (2018) i princip endast generaliseras för den grupp som undersökts, eftersom förutsättningarna och de faktorer som ger upphov till resultaten kan vara helt andra för unga som inte deltagit i undersökningen. I följande kapitel presenteras de resultat som framkommit i analysen.

8. Resultat

I detta åttonde kapitel presenteras resultaten för avhandlingens deskriptiva och statistiska analyser. Resultatdelen inleds med en sammanställning av de deskriptiva analyserna för den beroende variabeln för hypotes ett och tre. Efter detta presenteras resultaten för de bivariata och multivariata regressionsanalyserna (OLS) för samma hypoteser i tabell 2. Därefter följer en sammanställning av de deskriptiva analyserna för den andra hypotesen samt en tabell över regressionsanalyserna som gjorts för denna hypotes. Tabell 1 och 3 är översikter av korstabellerna utgående från de två operationaliseringarna av den beroende variabeln och diverse oberoende variabler. Tabell 2 och 4 är översikter av regressionsanalyserna för de olika operationaliseringarna av den beroende variabeln och de oberoende variabelernas inverkan på den. Varje tabell efterföljs av en kort sammanfattning av analysens resultat.

Tabell 1. Fördelningen (%) av svarsalternativen gällande påståendet ”Jag har känt att jag inte hör hemma någonstans de senaste 6 månaderna” för olika oberoendevariabler. (n=677)

	<i>Aldrig</i>	<i>Sällan</i>	<i>Ibland</i>	<i>Ofta</i>	<i>Hela tiden</i>
Kön					
<i>Flicka (n=531)</i>	11,1	20,3	32,8	23,4	12,4
<i>Pojke (n=83)</i>	32,5	21,7	16,9	13,3	15,7
<i>Annat kön (n=21)</i>	0,0	9,5	38,1	42,9	9,5
<i>Totalt (635)</i>	13,5	20,2	30,9	22,7	12,8
					p<0,001
Ålder					
<i>15 (n=185)</i>	18,9	20,0	29,7	18,4	13,0
<i>16 (n=274)</i>	11,3	19,0	32,8	22,6	14,2
<i>17 (n=218)</i>	10,1	19,3	28,0	28,4	14,2
					p=0,125
Utbildning					
<i>I skola (n=668)</i>	13,2	19,5	30,4	23,7	13,3
<i>Inte i skola (n=9)</i>	0,0	11,1	33,3	0,0	55,6
					p=0,005
Ekonomisk situation					
<i>Låg inkomst (n=105)</i>	2,9	13,3	31,4	26,7	25,7

<i>Medelinkomst (n=359)</i>	11,1	20,3	31,2	24,5	12,8
<i>Hög inkomst (n=213)</i>	21,1	20,7	28,6	19,7	9,9
					p<0,001
Hushållssammansättning					
<i>Bor med två vuxna (n=437)</i>	14,4	22,2	29,1	22,9	11,4
<i>Bor växelvis (n=79)</i>	10,1	13,9	34,2	25,3	16,5
<i>Bor med ensamvårdare (n=86)</i>	14,0	12,8	40,7	20,9	11,6
<i>Bor med annan vuxen/på annat sätt (n=75)</i>	6,7	16,0	22,7	26,7	28,0
					p=0,005
Användning av social- och hälsovårdsservice					
<i>Använder/har använt (n=478)</i>	7,7	17,6	30,8	27,0	16,9
<i>Använder inte/har inte använt (n=199)</i>	25,6	23,6	29,6	14,6	6,5
					p<0,001
Boendemiljö					
<i>Bor i tätort (n=562)</i>	13,7	18,9	30,4	22,2	14,8
<i>Bor utanför tätort (n=115)</i>	9,6	21,7	30,4	28,7	9,6
					p=0,264
Totalt (n=677)	13,0	19,4	30,4	23,3	13,9

Ur tabellen kan utläsas signifikansnivåerna för alla oberoende variabler och kontrollvariabler, dessa uttrycks som p. Utgående från tabellen ser man att de variabler som har en statistiskt signifikant samvariation med den beroende variabeln är kön, utbildning, ekonomisk situation, hushållssammansättning samt användning av social- och hälsovårdstjänster. Det verkar som att de som upplever sig stå utanför den tvådelade könsindelningen upplever mera marginalisering än pojkar och flickor. De som inte går i någon skola för tillfället upplever mer marginalisering än de som går i skola. Gällande familjens ekonomiska situation kan konstateras att unga från familjer med låg inkomst upplever mer marginalisering än unga från familjer med medel- eller hög inkomst. Även hushållssammansättningen verkar ha betydelse

för upplevelsen av marginalisering bland unga, de unga som inte bor med någondera av sina föräldrar, d.v.s. bor med någon annan vuxen, ensam eller på annat sätt upplever mera marginalisering än unga som bor med endera eller båda sina föräldrar. De som använder eller har använt sig av social- och hälsovårdsservice upplever också mer marginalisering än de som inte har behövt använda sådana tjänster. Ålderns och boendemiljöns inverkan är inte statistiskt signifikanta i denna inledande analys. I tabell 2 presenteras resultaten av de regressionsanalyser som hör ihop med den första och den tredje hypotesen, d.v.s. där den beroende variabeln är upplevd marginalisering, för att se om de inledande analysernas resultat håller i mer ingående analyser.

Tabell 2. Betakoefficienter, standardfel och signifikansnivåer från regressionsanalyser (OLS) av beroende variabeln upplevd marginalisering.

Oberoende variabler	Modell 0 (bivariat)	Modell 1 (Demogr.)	Modell 2 (+socioekon.)	Modell 3 (alla)
<i>Kön</i>				
<i>flicka</i>	0,478*** (0,142)	0,436** (0,143)	0,424** (0,140)	0,323* (0,138)
<i>annat kön</i>	1,120*** (0,200)	1,076*** (0,201)	1,026*** (0,197)	0,865*** (0,195)
<i>Ålder</i>	0,152* (0,061)	0,118 (0,060)	0,090 (0,060)	0,075 (0,059)
<i>Utbildning</i>	0,955* (0,410)		0,475 (0,401)	0,373 (0,392)
<i>Inte i skola</i>				
<i>Ekonomisk situation</i>	-0,393*** (0,069)		-0,361*** (0,068)	-0,292*** (0,069)
<i>Hushållssammansättning</i>				
<i>Tvåförsörjarhushåll</i>				-0,311** (0,098)
<i>Användning av social- och hälsovårdsservice</i>				
<i>Har inte använt</i>				-0,751*** (0,099)
				-0,591*** (0,101)

Boendemiljö

Tätort	-0,14 (0,125)	-0,013 (0,118)
--------	------------------	-------------------

Standardfelet anges inom parentes.

Signifikansnivån anges med * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

De bivariata regressionsanalyserna i tabellen visar i modell 0 samma signifikanta variabler som de deskriptiva analyserna visat i tabell 1. Både flickor och personer av annat kön upplever högre känsla av marginalisering än pojkar. De unga som inte går i skolan upplever marginaliseringskänslor i högre grad än unga som går i skola. En starkare ekonomi ger mindre känsla av marginalisering hos den unga. Att bo tillsammans med två vuxna minskar känslan av marginalisering jämfört med andra hushållssammansättningar. Om man inte använt/använder social- och hälsovårdsservice är känslan av marginalisering hos den unga lägre än hos unga som har använt eller använder social- och hälsovårdstjänster. Huruvida man bor i tätort eller på glesbygden har ingen statistiskt signifikant inverkan på känslan av marginalisering.

Genom den multivariata regressionsanalysen i modell 1 märker man att åldern förlorar sin signifikans när inverkan av kön analyseras samtidigt. Även utbildningens signifikans försvinner när andra variabler tilläggs i analysen, som synes i modell 2. I modell 3 ser man att de variabler som har statistiskt signifikant inverkan på känslan av marginalisering är kön, ekonomisk situation samt användningen av social- och hälsovårdstjänster. Med alla tabellens oberoende variabler i beaktande kvarstår resultaten att flickor och personer av annat kön upplever mer marginaliseringskänslor än pojkar. Signifikansnivån för könet flicka sjunker dock vartefter andra förklarande faktorer tilläggs i analysen, medan signifikansen hålls hög för personer av annat kön. Unga som lever i familjer med lägre inkomst upplever mera marginalisering än unga, vars familjer har en starkare ekonomisk situation. De unga som själva, eller vars familjer använder eller har använt social- och hälsovårdstjänster upplever mera marginalisering än de unga som inte har använt sådana tjänster. Hypotes ett är således delvis sann, den ekonomiska situationen inverkar på de ungas upplevelse av marginalisering, däremot verkar hushållssammansättningen inte ha någon signifikant inverkan på känslan av marginalisering när andra oberoende variabelers inverkan undersöks parallellt. Analyserna visar att hypotes tre stämmer, det finns ett samband mellan användningen av social- och hälsovårdsservice och känsla av marginalisering. Härnäst följer analyser tillhörande hypotes två.

Tabell 3. Fördelningen (%) av svarsalternativen gällande huruvida de svarande upplevt sig mer ensamma som följd av coronapandemin. (n=685)

	1=helt av annan åsikt	2	3	4	5=helt av samma åsikt
Kön					
Flicka (n=543)	15,1	19,3	24,5	20,6	20,4
Pojke (n=80)	33,8	17,5	18,8	16,3	13,8
Annat kön (n=20)	0,0	20,0	25,0	25,0	30,0
Totalt (n=643)	17,0	19,1	23,8	20,2	19,9
					p=0,004
Ålder					
15 (n=187)	23,5	21,4	21,9	19,8	13,4
16 (n=279)	15,1	18,6	26,5	20,8	19,0
17 (n=219)	13,7	17,8	21,9	20,5	26,0
					p=0,027
Utbildning					
I skola (n=675)	16,9	19,1	24,0	20,6	19,4
Inte i skola (n=10)	20,0	20,0	10,0	10,0	40,0
					p=0,473
Ekonomisk situation					
Låg inkomst (n=106)	19,8	17,0	17,9	23,6	21,7
Medelinkomst (n=364)	15,1	21,2	24,2	19,8	19,8
Hög inkomst (n=215)	18,6	16,7	26,0	20,0	18,6
					p=0,621
Hushållssammansättning					
Bor med två vuxna (n=441)	15,6	20,0	26,1	19,3	19,0
Bor växelvis (n=80)	15,0	13,8	27,5	28,7	15,0
Bor med ensamvårdare (n=87)	26,4	18,4	16,1	20,7	18,4

<i>Bor med annan vuxen/på annat sätt (n=77)</i>	15,6	20,8	15,6	18,2	29,9	p=0,052
Användning av social- och hälsovårdsservice						
<i>Använder/har använt (n=486)</i>	12,8	18,9	26,1	21,4	20,8	
<i>Använder inte/har inte använt (n=199)</i>	27,1	19,6	18,1	18,1	17,1	p<0,001
Boendemiljö						
<i>Bor i tätort (n=567)</i>	16,2	18,3	25,2	19,9	20,3	
<i>Bor utanför tätort (n=118)</i>	20,3	22,9	16,9	22,9	16,9	p=0,214
Totalt (n=685)	16,9	19,1	23,8	20,4	19,7	

Variablernas p-värde anger signifikansnivån. Enligt resultaten från korstabellerna är de variabler som har en statistiskt signifikant inverkan på den beroende variabeln kön, ålder och användning av social- och hälsovårdsservice. För de oberoende variablerna utbildning, ekonomisk situation, hushållssammansättning och boendemiljö är inverkan på upplevelsen av marginalisering inte signifikant.

Ur tabellen utläses huvudsakligen att känslan av marginalisering i form av ensamhet har ökat i och med coronapandemin. Dryga 40 % av respondenterna upplever att de delvis eller helt håller med om påståendet, medan knappa 36 % inte håller med. De som anser att de har påverkats negativt av coronapandemin utgör alltså merparten. Man kan således konstatera att den subjektiva upplevelsen av marginalisering i form av ensamhet har ökat bland unga i och med covid-19-pandemin.

De faktorer som verkar inverka på upplevelsen av ökad marginalisering i form av ensamhet p.g.a. coronapandemin är att man är flicka eller står utanför den traditionella könsindelningen, att man är äldre och att man använder eller har använt social- och hälsovårdsservice. För att se om dessa variablers inverkan håller sin statistiska signifikans i vidare analyser följer härnäst en tabell över regressionsanalyserna som gjorts för olika oberoendevariabler.

Tabell 4. Betakoefficienter, standardfel och signifikansnivåer från regressionsanalyser (OLS) av beroendevariabeln förändring i marginalisering.

Oberoende variabler	Modell 0 (bivariat)	Modell 1 (Demogr.)	Modell 2 (+socioekon.)	Modell 3 (alla)
<i>Kön</i>				
<i>flicka</i>	0,532*** (0,162)	0,460** (0,163)	0,460** (0,163)	0,400* (0,163)
<i>annat kön</i>	0,654** (0,229)	0,576* (0,229)	0,575* (0,230)	0,497* (0,230)
<i>Ålder</i>	0,244*** (0,067)	0,216*** (0,068)	0,216** (0,068)	0,206** (0,068)
<i>Utbildning</i>				
<i>Inte i skola</i>	0,235 (0,435)		-0,054 (0,437)	-0,080 (0,436)
<i>Ekonomisk situation</i>	-0,038 (0,078)		-0,018 (0,078)	0,001 (0,081)
<i>Hushållssammansättning</i>				
<i>Tvåförsörjarhushåll</i>	-0,021 (0,109)			0,088 (0,114)
<i>Användning av social- och hälsovårdsservice</i>				
<i>Har inte använt</i>	-0,401*** (0,114)			-0,354** (0,118)
<i>Boendemiljö</i>				
<i>Tätort</i>	0,165 (0,138)			0,122 (0,137)

Standardfelet anges inom parentes.

Signifikansnivån anges med * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001.

De variabler som ur tabellen kan utläsas ha bivariata samband med att känslan av marginalisering ökat i och med coronapandemin är kön, ålder och serviceanvändning. De statistiskt signifikanta sambanden för dessa variabler håller också i analyser där de oberoende variabelernas inverkan på den beroende variabeln testas samtidigt. I jämförelse med pojkar upplever såväl flickor som personer av annat kön mera känslor av marginalisering som följd

av covid-19-pandemin, men eftersom signifikansnivåerna minskar vartefter andra variabler sätts till, verkar det finnas andra variabler som inverkar mer på den ökade känslan av marginalisering än kön. Ålder samvarierar med ökad upplevelse av marginalisering i och med coronapandemin, så att de som är äldre upplever mera marginalisering än de yngre. Att inte använda eller ha använt social- och hälsovårdsservice har en negativ samvariation med upplevelse av att marginaliseringskänslorna ökat sedan innan coronapandemin, d.v.s. de som känner att marginaliseringen ökat har använt mer social- och hälsovårdstjänster än de som inte anser att marginaliseringskänslorna ökat. De övriga kontrollvariablerna har inga signifikanta samband med den beroende variabeln.

Variablerna som inverkar på känslan av att man blivit mer marginaliserad som följd av covid-19-pandemin verkar inte vara exakt samma som de variabler som inverkar på den ursprungliga känslan av att vara marginaliserad, som undersökts i hypotes ett och tre. Intressant är att t.ex. den ekonomiska situationen inte verkar ha någon inverkan på ökade känslor av marginalisering i och med coronapandemin, när den ekonomiska situationen har ett signifikant samband med att uppleva känslor av marginalisering i analyserna för hypotes ett och tre (se tabell 2). Åldern verkar ha större betydelse för att känslorna av marginalisering ska ha ökat under coronapandemin än den har för att uppleva marginalisering överhuvudtaget.

9. Avslutande diskussion

I detta kapitel diskuteras resultaten från den empiriska analysen som genomförts i magisteravhandlingen. Resultaten sammankopplas med teori och tidigare forskning. Även metoden diskuteras i detta kapitel och avslutningsvis ges förslag på framtida forskning inom ämnet. Härnäst sammanfattas avhandlingens syfte och hypoteser.

Syftet med magisteravhandlingen är att undersöka vilka faktorer som inverkar på den subjektiva upplevelsen av utanförskap och marginalisering, hur coronapandemin påverkar känslan av marginalisering samt huruvida upplevelsen av marginalisering har ett samband med den sociala service och de tjänster som fås genom social- och hälsovården. Hypoteserna utgår från ett antagande om att det finns ett samband mellan ungas subjektiva upplevelser av marginalisering och familjens ekonomiska situation, hushållssammansättning, användning av social- och hälsovårdstjänster samt covid-19-pandemin.

Undersökningens huvudsakliga resultat visar att en sämre ekonomisk situation leder till mer känslor av marginalisering medan hushållssammansättningen inte verkar ha något signifikant samband med upplevelsen av marginalisering, således är den första hypotesen endast delvis sann. Unga som själva har eller vars familjer har eller har haft behov av social- och hälsovårdsservice upplever marginalisering i högre grad än de som inte har behövt använda sådan service, vilket stödjer hypotes tre. Dessutom har covid-19-pandemin ökat ungas upplevelse av marginalisering i samhället, i enlighet med hypotes två. Nedan diskuteras resultaten mer ingående.

9.1. Resultatdiskussion

Utgående från den första hypotesen i undersökningen framkommer resultatet att den ekonomiska situationen inverkar på den subjektiva upplevelsen av marginalisering. Detta genom att unga från familjer med högre inkomst upplever mindre marginalisering i jämförelse med unga från familjer med lägre inkomst. Resultatet stöds av bl.a. Paananen et al. (2019), som lyfter fram den ekonomiska situationens betydelse för marginalisering bland unga. Enligt Paananen et al. (2019) höjs marginaliseringsrisken för unga av en svag ekonomi och särskilt av att familjen eller den unga behövt utkomststöd. Även Nussbaum (2011) betonar inom kapabilitetsteorin att möjligheten för en person att leva fritt på det sätt hen önskar begränsas av den yttre miljön och ekonomin, vilket kan bidra till känslor av marginalisering. Sen (2000)

påpekar samtidigt att inkomsten endast är ett av flera medel för att leva ett gott liv. Som tidigare nämnts (se t.ex. Paananen et al., 2019) och som också Berger och Guidroz (2010) är inne på inom intersektionalitetsteorin kan man inte ge en enda förklarande faktor all vikt. Upplevelsen av underprivilegium och marginalisering byggs upp av flera samtidiga faktorer som tillsammans förstärker risken för och upplevelsen av marginalisering.

Oljemark (2013) har i sin studie konstaterat att bristande ekonomiska resurser inte har någon större betydelse för upplevelsen av marginalisering. Resultaten för hypotes två visar i enlighet med detta att den ekonomiska situationen inte har något statistiskt signifikant samband med att den självupplevda marginaliseringen ökat i och med covid-19-pandemin. Man kan spekulera i att detta kan tyda på att coronapandemins sociala och psykiska följder är så stora att de inverkar på känslan av marginalisering oberoende av de ungas och deras familjers ekonomiska situation.

Aaltonen et al. (2019) bekräftar att ekonomiska svårigheter förklarar missnöjdhet med den ekonomiska situationen, däremot har varken boendeorten, hushållssammansättningen eller familjeformen något signifikant samband med livskvalitet eller upplevelse av marginalisering. Detta stödjer resultaten i avhandlingen, som visar att hushållssammansättningen och boendeorten inte har något statistiskt signifikant samband med subjektivt upplevd marginalisering vare sig överlag eller som följd av coronapandemin. Eftersom hushållssammansättningen inte har någon signifikant inverkan på den beroende variabeln stämmer avhandlingens första hypotes endast delvis.

Den andra hypotesen stöds av undersökningens resultat, coronapandemin har inverkat negativt på känslan av marginalisering bland unga. De faktorer som har ett samband med att den självupplevda marginaliseringen ökat under covid-19-pandemin är kön, ålder och användning av social- och hälsovårdsservice.

Resultaten för den tredje hypotesen visar att användningen av social- och hälsovårdsservice inom familjen har ett statistiskt signifikant samband med upplevelsen av marginalisering bland unga. Den som har eller har haft behov av långvarigare stöd från social- och hälsovården upplever i högre grad marginalisering än den som inte har behövt vända sig till sådant stöd. Paananen et al. (2019) konstaterar i sin studie att unga som är marginaliserade oftare har t.ex. psykiatriska diagnoser och missbruksdiagnoser än personer som inte är marginaliserade. Marginaliserade personer har ofta fått hjälp via den psykiatriska vården och missbrukarvården, de har också oftare varit klienter i barnskyddet och behövt andra social-

och hälsovårdstjänster i större utsträckning än sina jämnåriga. Således kan man se att resultaten i denna studie pekar i samma riktning, d.v.s. risken att uppleva marginalisering eller bli marginaliserad är högre om man inom familjen har ett större behov av social- och hälsovårdsservice än sina jämnåriga. För de familjer som haft ett större behov av social- och hälsovården har också covid-19-pandemin lett till en ökning i självupplevd marginalisering. Känslan av marginalisering kan hänga ihop med en upplevelse av stigmatisering. Bland annat ovannämnda social- och hälsovårdstjänster och orsakerna till behovet av tjänsterna kan upplevas stigmatiserande, vilket i sin tur ökar känslan av marginalisering, andras dömande och utanförskap. Även om social- och hälsovårdstjänsternas stigma minskat under de senaste årtiondena förekommer det fortfarande stigmatisering riktat till personer med missbruksproblematik, barnskyddsbehov, psykiatriska sjukdomar etc.

Ur avhandlingens empiriska analys framgår även andra resultat. Den ungas kön har ett betydande samband med självupplevd marginalisering. Resultaten visar att pojkar upplever minst marginaliseringskänslor jämfört med flickor och unga av annat kön. Könets inverkan i denna studie avviker från tidigare forskningsresultat (se t.ex. Paananen et al., 2019) som visat att pojkar löper högre risk att marginaliseras än flickor och att pojkar utgör merparten av de marginaliserade unga. Att resultaten avviker från tidigare undersökningar kan påverkas av vem som svarat på enkäten. I detta datamaterial är respondenternas fördelning mellan könen ojämn, i undersökningen har deltagit ca sju gånger fler flickor än pojkar och tjugosju gånger fler flickor än personer som står utanför den tvådelade könsindelningen. Spridningen bland flickorna och deras levnadssituationer är därmed mer representativ än spridningen bland pojkarna och personerna av annat kön. Det oaktat är resultaten statistiskt signifikanta för könsvariabeln. De som i min undersökning upplever mest marginalisering är de unga som inte identifierar sig som flickor eller pojkar. I enlighet med detta konstaterar även Rokach (2014) att personer som har en annan sexuell läggning eller identifierar sig själva som något annat än majoriteten upplever marginalisering i högre grad än de som inte ingår i hbtqia+ gemenskapen. Statsrådet (2021) lyfter fram att flickor och unga kvinnor lidit mer psykiskt av coronapandemin genom att känna mer stress och oro över situationen än sina jämnåriga pojkar och unga män. Samma sak kan med stöd av avhandlingens analys antas gälla även för upplevelse av marginalisering. Resultaten gällande könets inverkan är desamma för alla avhandlingens hypoteser, d.v.s. flickor och personer av annat kön upplever också i högre grad att känslorna av marginalisering har ökat i och med covid-19-pandemin.

Ålderns inverkan på upplevelsen av marginalisering håller inte sin signifikans när andra faktorer undersöks simultant, i hypotes ett och tre. Däremot har åldern ett samband med huruvida de unga upplever att känslorna av marginalisering ökat i och med coronapandemin. En högre ålder bland respondenterna samvarierar med en känsla av ökade marginaliseringskänslor i och med covid-19-pandemin och dess restriktioner. Dessa resultat skulle kunna bero på att äldre unga i högre grad påverkades av restriktionerna och nedstängningen och oroade sig för vad dessa skulle medföra för deras framtid. Resultaten kan också påverkas av att flickor anses ha oroat sig mest över coronapandemin och dess följder och majoriteten av respondenterna i denna undersökning utgörs av flickor, vilket gör att pojkarnas och personerna av annat köns upplevelser inte fått samma synlighet i resultaten.

Oljemark (2013) konstaterade i sin studie att arbetslöshet och att stå utanför utbildning påverkar känslan av marginalisering negativt. Utbildningsvariabeln i den undersökning som gjorts i denna avhandling håller ändå inte sin signifikans när andra variabler analyseras samtidigt. Detta kan bero på att datamaterialet är otillräckligt eftersom andelen av respondenterna som står utanför utbildningen är mycket liten. Samtidigt har Lehtonen och Kallunki (2013) i sin omfattande studie bland 16–29-åringar kommit fram till samma resultat, d.v.s. att utbildningen inte har någon avgörande betydelse för den självupplevda marginaliseringen, även om utbildningen har stor betydelse för objektiv samhällsintegrering bland unga.

9.2. Metoddiskussion

I denna undersökning konstaterar jag likadant som Lehtonen och Kallunki (2013) gjort i sin studie, att man behöver vara försiktig i tolkning av marginalisering, eftersom de relativt marginaliserade är få och de verkligt marginaliserade inte enbart försvinner ur samhället utan även ur forskningen. Eftersom de unga som är marginaliserade knappast är en del av detta undersökningsunderlag, undersöks marginaliseringsrisk i stället för marginalisering.

De unga som inte befinner sig i utbildning anses vara i högre risk att marginaliseras än de som går i skola, men eftersom antalet unga utanför utbildning i det använda datamaterialet endast är 9 personer, blir resultaten för utbildningsvariabeln inte signifikanta. Detta stödjer också antagandet om att en väldigt liten del av dem som är i hög risk att marginaliseras eller är marginaliserade deltar i olika enkätstudier. Samtidigt är det möjligt att utbildningsvariabeln skulle vara statistiskt signifikant för självupplevd marginalisering i andra studier.

Gällande variabeln för familjens ekonomiska situation fås ett statistiskt signifikant samband mellan att uppleva marginaliseringskänslor och att ha en lägre inkomst. Däremot verkar den ekonomiska situationen inte inverka på att känslorna av marginalisering brett ut sig i och med covid-19-pandemin. Detta resultat är något förvånande och kan eventuellt påverkas av att jag i analysen varit tvungen att operationalisera upplevelse av marginalisering på två olika sätt i hypoteserna gällande marginaliseringskänslor överlag och huruvida känslorna av marginalisering ökat. Det kan således insinuera på att mina två operationaliseringar av beroendevariabeln inte mäter riktigt samma sak. Optimalt vore att ha en och samma operationalisering av den beroendevariabeln, gärna i form av en summavariabel som skulle beakta fler dimensioner av marginalisering samtidigt eftersom fenomenet är så komplext.

Det skulle behövas ytterligare forskning för att med säkerhet kunna säga om resultaten gällande den ekonomiska situationens inverkan är sanna eller falska. Även andra brister i datamaterialet, såsom att antalet pojkar är betydligt färre än flickor, har behövt beaktas i analyserna och kan ha påverkat resultaten så att det främst är flickornas upplevelser som syns i resultaten. För att kunna göra generaliseringar och dra korrekta slutsatser gällande självupplevd marginalisering, skulle respondenterna behöva vara mer jämnfördelade, könsmässigt, åldersmässigt, språkmässigt, boendeortsmässigt och så vidare. Dessutom vore variablerna bättre lämpade för denna typ av undersökning ifall man redan i utformningsstadiet tagit marginalisering i beaktande i enkätens frågeställningar. Utmanande i analysen har varit att operationalisera den beroende variabeln på ett så bra sätt som möjligt utgående från datamaterialet samt att få tillförlitliga och trovärdiga resultat.

9.3. Konklusion och förslag till fortsatt forskning

Statsrådet (2020) visar att marginaliseringsproblematiken har aktualiserats ännu mer i och med pågående coronapandemi. Ojämligheten i samhället har på många sätt ökat p.g.a. coronakrisen. De negativa effekterna av krisen anhopas i barns, ungas och familjers vardag. Även resultaten i avhandlingen visar att covid-19-pandemin lett till ökade känslor av marginalisering bland unga. För att bekämpa den växande ojämlikheten behövs tillräckliga och tillräckligt långvariga stödåtgärder. Eftersom det finns ett samband mellan användningen av mer omfattande social- och hälsovårdsservice samt upplevelse av marginalisering bland unga, behövs tidigt och förebyggande stöd som ökar jämlikheten och minskar känslan av marginalisering bland unga. Åtgärder som statsrådet (2020) lyfter upp att behövs snarast är

stöd till familjer som fått försörjningssvårigheter samt stärkande av elev- och studerandevård, stöd för inläring, mentalvårdstjänster för barn och unga och socialt stöd till familjer. Man har till följd av coronakrisen funnit ekonomiska och utbildningsrelaterade problem som kan bli långvariga och generationsöverskridande. För att minska ojämlikheten som detta ger upphov till behöver man fästa särskild uppmärksamhet vid ungas utbildningsnivå, studiemöjligheter, stöd i studierna samt möjlighet att få jobb. Det som avhandlingens resultat visar är att man förutom ovannämnda faktorer också bör beakta den subjektiva upplevelsen av marginalisering samt vad denna påverkas av i det förebyggande arbetet.

Intersektionalitetsteorin (se t.ex. Hill Collins & Bilge, 2016) erbjuder en förklaring till varför en del människor är extra utsatta för politisk maktutövning, förändringar i den globala ekonomin samt förändringar på arbetsmarknaden. Unga har konstaterats vara extra utsatta för dessa vändningar av flera orsaker och coronapandemin har ökat denna utsatthet. I avhandlingen sätts fokus på de följder unga drabbats av i och med coronapandemin men framöver behöver även andra aktuella problems inverkan beaktas, exempelvis kriget i Ukraina, den påföljande energikrisen och inflationen. Hur påverkas de ungas upplevelse av marginalisering och risken att bli marginaliserad av att kriserna avlöser varandra och stora överhängande orosmoment som påverkar framtiden hela tiden är närvarande både globalt i form av t.ex. klimatförändring och krig men också på individnivå i form av försvagad ekonomi, prishöjningar och svårare att ta sig ut på arbetsmarknaden. Vauhkonen och Hoikkala (2020) lyfter fram att konjunkturskiftningar tidigare lett till en ökning av unga med förlängd NEET-status. Frågan är om följden av flertalet på varandra följande kriser blir en ännu större ökning av antalet unga med förlängd NEET-status och unga som marginaliseras än vid tidigare konjunkturskiftningar. Eftersom en del individer inte har samma möjligheter som andra att påverka sina egna liv och därmed är känsligare för samhälleliga beslut och förändringar behövs som Nussbaum (2011) påpekar aktivt stöd för att de unga ska uppnå en viss nivå av kapabilitet och inte bli offer för omständigheterna. Genom att fördela mer resurser till det sociala arbetet, som går ut på att uppmuntra, stödja och hjälpa utsatta individer och individer i risk att drabbas av marginalisering och andra sociala risker stödjs individernas förmågor och kapabilitet. Med förebyggande arbete kan man också hjälpa individer att undvika eller komma ifrån det som Goffman (1963) kallar stämpling och stigma. Stigmatiseringen kan försvåra förändringsprocessen och få individer att känna hopplöshet inför sin framtid, därför är det viktigt att förebygga stigmas uppkomst genom att stödja personer med lägre samhällelig ställning och risk att marginaliseras.

Det förebyggande arbetet behövs för att minska riskfaktorernas inverkan och deras följder. En del riskfaktorer såsom exempelvis att välja bort en andra stadiets utbildning, missbruk, psykisk ohälsa och brottslighet är sådana som individen delvis själv kan inverka på, beroende på de bakomliggande orsakerna till dessa (se t.ex. Myrskylä, 2012; Paananen et al., 2019). De flesta riskfaktorerna för marginalisering är dock sådana som den unga själv inte kan påverka. Paananen et al. (2019) framhäver att riskfaktorerna som hänger ihop med bakgrunden, d.v.s. är bundna till familj, socioekonomisk ställning, barnskyddsbehov och dylikt är sådana som den unga inte kan påverka och som ofta går i arv över generationsgränser. Eftersom majoriteten av riskfaktorerna är sådana som står utom individens makt att förändra, behövs omfattande förebyggande arbete, stöd och åtgärder riktade till barn, familjer och unga.

I Finlands nuvarande regeringsprogram (2019) prioriteras förebyggande av marginalisering bland unga genom uppdateringen av lagen om läroplikt. Det återstår att se hur t.ex. förändringen, som kan betyda fyra år längre obligatorisk skolgång när skolgången förlängs i båda ändarna, lyckas med att motivera och hålla de unga som riskerar att marginaliseras och de som har bristande skolmotivation på utbildningsvägen. Avgiftsfri småbarnspedagogik och vidareutbildning är i teorin marginaliseringsförebyggande, eftersom de erbjuder högre jämlikhet och lika möjligheter oavsett bakgrund men för att motivera utsatta unga krävs även omfattande handledning och flexibel studiestruktur (Palola et al., 2012).

Lehtonen och Kallunki (2013) betonar att marginalisering bland unga inte bör undersökas genom enbart objektiva faktorer och ses som en direkt följd av låg utbildning eller arbetslöshet. Man behöver också undersöka subjektiva marginaliserande faktorer såsom ensamhet, misstro och underpresterande. På så vis blir utbildningsplats och arbete endast delfaktorer i den omfattande marginaliseringsproblematiken, vars lösning förutsätter att man sätter sig djupare in i de bakomliggande sociala och individuella orsakerna till marginalisering.

Genom denna avhandling har konstaterats att den ekonomiska situationen och användningen av social- och hälsovårdstjänster har samband med upplevelse av marginalisering bland unga samt att marginaliseringskänslorna ökat i och med covid-19-pandemin. Området är förhållandevis utforskat ännu och det skulle behövas mera forskning kring subjektivt upplevd marginalisering bland unga, särskilt som följd av coronakrisen och för att studera de konsekvenser krisen leder till på längre sikt för unga i risk att marginaliseras. Eftersom det använda Barnets Röst 2021 datamaterialet visat sig vara ojämnt fördelat och inte fullständigt lämpat för undersökning av marginaliseringsproblematik, vore det viktigt att undersöka den

självupplevda marginaliseringen djupare och att analysera liknande frågor i ett material med flera pojkar och som även i andra aspekter är mer jämnfördelat. Det vore intressant att se närmare på huruvida unga upplever att de har samma möjligheter (kapabilitet) som andra att leva så som de önskar och uppnå sina mål. Intressant vore också att undersöka om det finns ett samband mellan känsla av marginalisering och upplevelse av stigmatisering bland unga. Jag kan i enlighet med Komonen (2013) konstatera att det behövs mer forskning som utgår från de unga och deras upplevelser av marginalisering, i tillägg till den tidigare forskning som främst gjorts på statistiska befolkningsdata.

10. Källförteckning

- Aaltonen, S., Kivijärvi, A. & Myllylä, M. (2019). Työn ja kouutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten koettu hyvinvointi. *Yhteiskuntapolitiikka*, 84(3), 301–311.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137076/YP1903_Aaltonenym.pdf.
- Alm, S., Bäckman, O., Gavanas, A. & Kumlin, J. (2010). *Utsatthetens olika ansikten – begreppsöversikt och analys* (Arbetsrapport 2010:13). Institutet för framtidsstudier.
<https://www.iffs.se/media/1407/20101208132445fildyxF9W9whKiTU1N0Bx1q.pdf>.
- Barnskyddslag* (BSL 2007:417). Finlex. <https://finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070417>.
- Berger, M. & Guidroz, K. (2010). *The Intersectional Approach: Transforming the Academy through Race, Class and Gender*. University of North Carolina Press.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (B. Nilsson, Övers.; 3 uppl.). Liber.
- Europeiska kommissionen. (u.å.). *Den förstärkta ungdomsgarantin*.
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1079&langId=sv>.
- Finlands officiella statistik (FOS). (7 maj 2020). *Työvoimatutkimus. Työllisyys ja työttömyys 2019, 4 Työvoiman ulkopuolella olevat*. Statistikcentralen.
https://www.stat.fi/til/tyti/2019/13/tyti_2019_13_2020-05-07_kat_004_fi.html.
- Forskningsetiska delegationen. (2019). *Etiska principer för humanforskning och etikprovning inom humanvetenskaperna i Finland Forskningsetiska delegationens anvisningar 2019*.
https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Etikprovning_inom_humanvetenskaperna_2020.pdf.
- Frost, L. (2016). Exploring the concepts of recognition and shame for social work. *Journal of social work practice* 30(4), 431–446.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Simon and Schuster Inc.
- Harkko, J., Lehtikoinen, T., Lehto, S. & Ala-Kauhaluoma, M. (2016). *Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä*. Kela.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/170035/Tutkimuksia144.pdf>.
- Helliwell, J., Layard, R., Sachs, J., De Neve, J-E., Aknin, L. & Wang, S. (2022). *World Happiness Report 2022*. <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2022/WHR+22.pdf>.

Hill Collins, P. & Bilge, S. (2016). *Intersectionality*. Polity Press.

Hilli, P., Ståhl, T., Merikukka, M., & Ristikari, T. (2017). Syrjäytymisen hinta – case investoinninkannattavuuslaskemasta. *Yhteiskuntapolitiikka*, 82(6), 663–675.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135714/YP1706_Hilliympdf.

Höjer, I., & Sjöblom, Y. (2016). Att stå på egna ben – om övergången från samhällsvård till vuxenliv. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 18(1), 24–41.
<https://doi.org/10.3384/SVT.2011.18.1.2470>.

Ilmakunnas, I. (2019). *Economic difficulties during the transition into adulthood in Finland: A register-based study*. [Doktorsavhandling, Åbo Universitet].
https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/146993/AnnalesB474_Ilari_Ilmakunnas.pdf.

Kestilä, L., Karvonen, S., Parikka, S., Seppänen, J., Haapakorva, P. & Sutela, E. (2019). Nuorten hyvinvoinnin erot. I L, Kestilä & S. Karvonen (Red.), *Suomalaisten hyvinvointi 2018* (120–142). THL.

Komonen, K. (2013). Mistä syrjäytymisessä on kysymys? Syrjäytyminen käsitteenä ja puheena. I J. Ronkainen & M. Punamäki (Red.), *Nuoret ja syrjäytyminen Itä-Suomessa* (s. 15–29) Mikkelin Ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-588-367-4>.

Lag om utkomstskydd för arbetslösa (TTL 2002:1290). Finlex.
<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2002/20021290#O1L2P10>.

Lag om utkomststöd (ToTul 1997:1412). Finlex.
<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1997/19971412>.

Lehtonen, O. & Kallunki, V. (2013). Nuorten aikuisten syrjäytymiskierre. *Janus* 21(2), 128–143.

Läropliktslag (LPL 2020:1214). Finlex. <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2020/20201214>.

Myrskylä, P. (2012). Hukassa - Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? *Elinkeinoelämän Valtuuskunta*, 19, 1–16. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>.

Notkola, V., Pitkänen, S., Tuusa, M., Ala-Kauhaluoma, M., Harkko, J., Korkeamäki, J., Lehikoinen, T., Lehtoranta, P., & Puumalainen, J. (2013). *Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia?* (Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 2013:1). Eduskunta.
https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/trvj_1+2013.pdf.

- Nurmi, J-E. (2011). Miksi nuori syrjäytyy? *NMI-bulletin*, 21(2), 28–35.
<https://bulletin.nmi.fi/wp-content/uploads/2011/04/Nurmi.pdf>.
- Nussbaum, M. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Harvard University Press.
- Nygård, M. (2013). *Socialpolitik i Norden: En introduktion*. Studentlitteratur.
- Nygård, M. (2020). *Välfärdsstat i förändring: Socialpolitiska reformer i Västeuropa på 2000-talet*. Studentlitteratur.
- Oljemark, J. (2013). Huomioidaanko nuorten näkökulma syrjäytymiskeskustelussa? Ajankohtaiskatsaus nuorten syrjäytymistä käsittelevään tutkimukseen. *Janus* 21(1), 59–67.
- Paananen, R., Surakka, A., Kainulainen, S., Ristikari, T., & Gissler, M. (2019). Nuorten aikuisten syrjäytymiseen liittyvät tekijät ja sosiaali- ja terveystalveluiden ajoittuminen. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 56(2), 114–128. <https://doi.org/10.23990/sa.73002>.
- Petersson, F. & Davidsson, T. (2016). Definitioner och diskussioner om social exkludering som begrepp och perspektiv. I F. Petersson & T. Davidsson (Red.), *Social exkludering. Perspektiv, process, problemkonstruktion* (s. 33–53). Studentlitteratur.
- Platt, L. (2019). *Understanding Inequalities: Stratification and Difference* (2). John Wiley & Sons.
- Ristolainen H., Varjonen, S. & Vuori, J. (2013). *Vad vet vi om effekterna av de politiska åtgärder som syftar till att minska utslagningen av barn och unga och minska skillnaderna i deras välbefinnande? Informations- och utvärderingsöversikt över effekterna av de politiska åtgärderna*. (Statsrådets kanslis rapportserie 2013:2). Statsrådets kansli.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79606/R0213_Mit%c3%a4%20tied%c3%a4mme%20politiikkatoimien%20vaikuttavuudesta.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Rokach, A. (2014). Loneliness of the Marginalized. *Open Journal of Depression*, 3(4) 147–153. DOI:10.4236/ojd.2014.34018.
- Sen, A. (2000). Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny. *Social Development Papers*, 1, 1–54. <https://www.think-asia.org/bitstream/handle/11540/2339/social-exclusion.pdf>.
- Social- och hälsovårdsministeriet. (u.å.). *Syrjäytymisen ja köyhyyden ehkäiseminen*. <https://stm.fi/syrjaytymisen-ja-koyhyden-ehkaisy>.

Socialvårdslag (SHL 2014:1301). Finlex.

<https://finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2014/20141301#L3P26>.

Spicker, P. (2014). *Social Policy: Theory and practice* (3 uppl.). Policy Press.

Statsrådet. (2019). *Regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering 10.12.2019. Ett inkluderande och kunnigt Finland – ett socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbart samhälle*. (Statsrådets publikationer 2019:32).

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161932/VN_2019_32.pdf.

Statsrådet. (2020). *Barns och ungas välfärd i eftervården av coronakrisen – Rapport från coronaarbetsgruppen inom barnstrategiarbetet om tillgodoseende av barnets rättigheter*. (Statsrådets publikationer 2020:21).

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162318/VN_2020_21.pdf.

Statsrådet. (2021). *Utvecklande av den allmänna värnplikten och fullgörande av skyldigheten att försvara landet. Parlamentariska kommitténs betänkande*. (Statsrådets publikationer 2021:91).

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163633/VN_2021_91.pdf.

Sutela, E., Törmäkangas, L., Toikka, E., Haapakorva, P., Hautakoski, A., Hakovirta, M., Rasinkangas, J., Gissler M. & Ristikari, T. (2016). *Nuorten hyvinvointi ja syrjäytymisen riskitekijät Suomen kuudessa suurimmassa kaupungissa. Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Tampere ja Oulu*. Institutet för hälsa och välfärd (THL).

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130760/URN_ISBN_978-952-302-662-9.pdf.

TE-tjänster. (9 november 2020). *Ungdomsgarantin*. <https://www.te-palvelut.fi/te/sv/arbetsokande/unga/ungdomsgarantin/index.html>.

The International Association of Schools of Social Work, IASSW. (juli 2014). *Global Definition of Social Work*. <https://www.iassw-aiets.org/global-definition-of-social-work-review-of-the-global-definition/>.

Undervisnings- och kulturministeriet. (u.å.). *Verkstäder för unga och uppsökande ungdomsarbete*. <https://minedu.fi/sv/verkstader-och-uppsokande-ungdomsarbete>.

Ungdomslag (UL 2016:1285). Finlex. <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2016/20161285>.

United Nations. (u.å.). *Youth*. <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/youth-0/>.

Vauhkonen, T. & Hoikkala, T. (2020). *Syrjäytymisen lasku. Tutkimus syrjäytymisestä, sen kustannuksista ja kohdennetun nuorisotyön vaikuttavuudesta*. (Nuorisotutkimusverkoston julkaisut 153). https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/syrjaytymisen_lasku.pdf.